

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**EĞİTİME EMİRİK YAKLAŞIMLAR:
LOCKE VE SPENCER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa SOLMAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa SOLMAZ
	Numarası	138101011020
	Ana Bilim / Bilim	Felsefe
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN
	Tezin Adı	Eğitime Empirik Yaklaşımlar: Locke ve Spencer Örneği

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Eğitime Empirik Yaklaşımlar: Locke ve Spencer Örneği” başlıklı bu çalışma **18/06/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Hasan Hüseyin BİRCAN	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Sebile BAŞOK DİŞ	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Ömer Ali YILDIRIM	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTITÜSÜ
---	--	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa SOLMAZ		
	Numarası	138101011020		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Eğitime Empirik Yaklaşımlar: Locke ve Spenser Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa SOLMAZ		
	Numarası	138101011020		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN		
Tezin Adı	Eğitime Empirik Yaklaşımlar: Locke ve Spencer Örneği			

ÖZET

Eğitime Empirik Yaklaşımlar: Locke ve Spencer Örneği başlıklı tez çalışması “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, kapsamı, önemi ve yöntemi açıklanmış daha sonra John Locke ve Herbert Spencer’in hayatları ve eserlerinden kısaca bahsedilmiştir.

Birinci bölümde felsefeye bir giriş yapılmış ve filozofların yaşadığı ve görüşlerini şekillendirdikleri dönem olması dolayısıyla 19. yüzyılı felsefi açıdan öne çıkaran pragmatizm ve pozitivism ve eğitime yansımaları genel olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde Locke’ın insanın eğitimi, yabancı dil ve dil bilgisinin öğretimi ile ilgili görüşleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Spencer’ın düşünce sistemi ve eğitim görüşleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, pragmatizm, pozitivism, bilgi

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Author's	Name and Surname	Mustafa SOLMAZ		
	Student Number	138101011020		
	Department	Philosophy		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN		
Title of the Thesis/Dissertation	Empirical Approaches to Education: Case of Locke and Spencer			

ABSTRACT

The Thesis entitled Empirical Approaches to Education: Case of Locke and Spencer consists of three chapters with the exception of “Introduction” and “Conclusion”. In the introduction, the purpose, scope, importance, and method of the research are explained and then the lives and works of John Locke and Herbert Spencer are briefly mentioned.

In the first chapter, as the 19th century was the period that philosophers lived in and shaped their views and philosophies, pragmatism and positivism highlighting that century philosophically and their reflections on education were studied in general.

In the second chapter, Locke's views on human education, foreign language, and language teaching are discussed.

In the third chapter, Spencer's thought systems and educational views are discussed.

Keywords: Education, pragmatism, positivism, knowledge

ÖN SÖZ

Eğitim birçok düşünür ve eğitimci tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Eğitimin farklı tanımlarının olmasının nedeni, dayandırıldığı felsefi görüşlerdir. Eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilir. Hedeflerin neliği konusunda bir karara varabilmek için felsefeye başvurulur. Hangi felsefe temel alınır, o felsefenin ileri sürdüğü ölçütlere uygun hedefler, davranışlar, içerikler ve sınav durumları geliştirilir. Yeni hedefler belirlemede felsefe etkili bir biçimde işe koşulur. Temel alınan felsefeye göre belirlenmiş hedeflere, ters düşmeyecek çelişki yaratmayacak yeni hedefler eklenir. Bu nedenle çalışmamızda empirizm, pozitivizm, pragmatizm ve Sosyal Darwinizm akımlarına uygun eğitim hedefleri belirlemeyi amaçladık.

Çalışmam esnasında değerli fikir ve yorumlarıyla tezimin hazırlanmasında bana sürekli rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN'a ve eğitimimde katkısı bulunan Necmettin Erbakan Üniversitesi Felsefe Bölümü hocalarına en içten şükranlarımı sunarım.

Mustafa SOLMAZ
Konya - 2019

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS KABUL FORMU	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Önemi ve Yöntemi	1
1.2. John Locke ve Herbert Spencer'in Hayatı ve Eserleri	3
1.2.1. John Locke	3
1.2.2. Herbert Spencer	5

BİRİNCİ BÖLÜM

LOCKE VE SPENCER'IN YAŞADIĞI DÖNEM VE EĞİTİM FELSEFESİ

1.1. Eğitim ve Eğitim Felsefesi	7
1.2. Spencer ve Locke'in Yaşadığı Dönem ve Eğitimin Dayandığı Felsefeler:	
Pragmatizm ve Pozitivizm	10
1.2.1. Pragmatizm.....	10
1.2.2. Pragmatist Varlık Anlayışı.....	11
1.2.3. Pragmatist Bilgi Anlayışı.....	11
1.2.4. Pragmatist Değer Anlayışı.....	12
1.2.5. Pragmatizmin Eğitime Yansıması	13
1.2.6. Pozitivizm.....	14
1.2.7. Pozitivizmin Eğitime Yansıması.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN LOCKE VE EĞİTİM

2. John Locke	19
2.1. İnsanın Fiziksel Gelişimine Dair Görüşleri.....	20
2.1.1. Beslenme Alışkanlıkları ve Gündelik Yaşam Hakkında	22
2.2. Karakter Eğitimi	23
2.3. Öğretmen Hakkında	31
2.4. Yabancı Dil ve Dil Bilgisinin Öğretimi Hakkında	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HERBERT SPENCER VE EĞİTİM

3.1. Spencer'in Genel Olarak Felsefesi	34
3.2. Spencer'in Etkisi	38
3.3. Sosyal Darwinizm	41
3.4. Spencer'in Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitimi İlişkin Görüşleri	44
3.5. Spencer ve İnsanın Eğitimi.....	46
3.5.1. Değer Açısından Bilgi.....	46
3.5.2. Zihin Eğitimi	49
3.5.3. Ahlak Eğitimi	57
3.5.4. Beden Eğitimi	61
SONUÇ	64
KAYNAKLAR	69
ÖZ GEÇMİŞ	72

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
Haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayını / Yayınları
S.	: Sayı
yy.	: Yüzyıl
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren

1. GİRİŞ

19. yüzyılda empirizm, pozitivizm, pragmatizm ve Sosyal Darwinizmin etkileri yoğun bir şekilde görülür. Eğitim felsefesinde John Locke ve David Hume'un empirizmi, deney ve gözlemi; Auguste Comte'un pozitivizmi; John Stuart Mill'in yararlılığı ve Herbert Spencer'in evrimciliği önemli bir yere sahiptir.

19. yüzyıl felsefesini 18. yüzyılınkinden ayıran yönlerden biri de 19. yüzyıl felsefesinde gelişme ya da “evrim” (*evolution*) düşüncesinin kuvvetli bir şekilde belirmesidir. 19. yüzyıl felsefesinde başlıca iki akım öne çıkmaktadır: Bunlardan biri Alman idealizminde görülen idealist felsefe, diğeri ise pozitivist felsefedir. İdealist felsefenin çıkış noktası öznedir ve düşünce çerçevesinde kalınarak geliştirilen ideallerden oluşan bu felsefeye göre problemler salt düşünce ile çözülebilir. Pozitivist felsefenin çıkış noktası ise nesnedir ve buna göre problemler deney ve gözlemlerle çözülebilir.

Eğitimle uğraşan her düşünürün, öncelikle eğitimin amacının ne olduğu ile ilgili bir tanımlama çabası vardır. Örneğin Locke, doğuştan gelen fikirler düşüncesini eleştirir ve insan zihninin boş bir levha (*tabula rasa*) olduğunu ve içinin sonradan deneyimlerle doldurulduğunu ileri sürer. Spencer'a göre ise eğitimin amacı bizi bütünüyle hayata hazırlamaktır. Bu noktada Spencer eğitim anlayışının özünü oluşturan “Hangi tür bilgi daha değerlidir?” sorusunu sorar. Spencer'a göre bilimsel bilgi daha değerlidir ve bu bilgiyi insan deney yoluyla kazanır. Fakat Spencer'da deneyim, bireyin algı yaşamını aşar ve kalıtım yoluyla daha önceki kuşaklara bağlanır. Bu yüzden insan zihni boş bir levha değildir ve belli kalıtım, düşünce ve yetilerle doğar. Bilginin kaynağı olarak deneyimleri gösteren her iki filozofun birbirinden farkı da burada ortaya çıkar.

1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Önemi ve Yöntemi

Eğitim dinamizmi ile hem bireyleri hem de bireylerin oluşturduğu toplumu etkileyen ve değiştiren bir yapıya sahiptir. Eğitimin çok genel bir ifadeyle bireylerin hayatında amaçlanan davranışları oluşturma süreci olarak tanımlanmasından yola çıkarak bu değişimin hangi ilkelere göre gerçekleşmesi gerektiği filozofların düşünce

sistemlerine göre şekillenmiş ve farklılık göstermiştir. Eğitimin bir değişim ve gelişme olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu gelişmenin kaynağının ne olduğu sorusuna filozoflar farklı cevaplar vermişlerdir.

Bu çalışmamızın amacı bilginin deneyden doğduğunu söyleyen Locke ve Spencer'ın düşünce sistemlerinin, felsefi görüşlerinin, özellikle bilginin kaynağı ile ilgili görüşlerinin, onların eğitim anlayışlarına nasıl yansıdığını ortaya koymak, benzer ve farklı yönlerini karşılaştırarak bireyin eğitimine etkisini araştırmaktır.

Locke bilginin kaynağının deneyim olduğunu söyler ve insan zihninde doğuştan gelen bilgilerin olduğu görüşünü reddeder. Ona göre insan zihni boş bir levha gibidir ve bilgi adına elde edilen her şey deneyim yoluyla kazanılır. Spencer'a göre ise bilginin kaynağı deneyimdir. Spencer bu deneyimin bireyin algı yaşantısıyla sınırlı olmadığını söyler ve bireyin kazandıklarının kendinden önceki kuşakların deneyimleri olduğunu belirtir ve bu görüşüyle Locke'tan ayrılır.

Liberal siyasal düşünce geleneğinin ve Aydınlanma Felsefesinin kurucularından kabul edilen Locke, insan ve toplum hayatına dair görüşlerinin yanında eğitim konusunda da pek çok fikir ileri sürmüştür ve bu konuyla ilgili kitaplar yazmış bir filozoftur. O; bireyin özgür olması, aklın hayatın kılavuzu yapılması ve bilimde, kültürde, devlette, dinde ve eğitimde her türlü gelenek ve otoriteden kurtulması gerektiğini söyler. Locke eğitim üzerine düşüncelerini ele aldığı *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler* adlı kitabında başarılı bir insan yetiştirmek için dikkat edilmesi gereken pratik ve teorik ilkelerin neler olduğunu belirtir ve bugün bile geçerliliğini koruyan "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesiyle zihin ve beden gelişiminin önemini açıklar.

Diğer bir deneyci filozof olan Spencer'ın felsefesinin hareket noktası ise, kısaca Amerika ve İngiltere'de yoğun bir ilgi gören "evrim" görüşü, yani "sağlıklı ve güçlü olan hayatta kalır" düşüncesidir. Spencer'a göre evrimin insan bilgisi ve deneyimi açısından önemi büyüktür; insan karakteri ve sosyal kurumlar dahil olmak üzere evrenin tüm gelişimi evrimseldir. Spencer, bu anlayışın insan doğasında olduğu gibi insan toplulukları için de geçerli olduğunu söyler. Böylece O, evrimi toplumlara da uygulayarak "Sosyal Darwinizm" in kurucusu olur. Farklı zamanlarda eğitimle ilgili yazdığı dört makaleyi *Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi* adlı kitabında toplayan Spencer,

“Hangi tür bilgi daha değerlidir?” adlı makalesinde bir öğretim programının nasıl olması gerektiğini bizlere açıklar.

Locke ve Spencer’in eğitim anlayışlarının, yani zihin, ahlak ve beden gelişimini tamamlamış bireyler yetiştirme şeklinde anladıkları eğitime dair görüşlerinin günümüz eğitim politikalarının belirlenmesinde önemli katkılarının olacağı, hem konuya ilgi duyanlara hem de araştırmacılara katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Araştırmamız giriş, üç bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın amacı, yöntemi ve önemi gibi bilgiler ile Locke ve Spencer’in hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verilecektir. Birinci bölümde konuya bir giriş yapılacak ve filozofların yaşadığı ve görüşlerini şekillendirdikleri dönem olması dolayısıyla 19. yüzyılı felsefi açıdan öne çıkaran pragmatizm ve pozitivizm ve bunların eğitime yansımaları genel olarak incelenecektir. İkinci ve üçüncü bölümde ise Locke ve Spencer’in düşünce sistemleri ve eğitim görüşleri ele alınacaktır. Locke ve Spencer’in eğitimle ilgili görüşleri birbiriyle karşılaştırılarak bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Bu çalışma için öncelikle geniş bir literatür taraması yapıp, ilk elden kaynaklara müracaat edilmeye çalışılmıştır. Ancak gerek çalışmanın içeriğini zenginleştirmek gerekse filozoflarla ilgili farklı bakış açılarını görmek maksadıyla ikincil kaynaklara da başvurulmuştur.

1.2. John Locke ve Herbert Spencer’in Hayatı ve Eserleri

Burada öncelikle, Locke’ın ve Spencer’in düşüncelerini daha iyi tanımamıza katkı yapacak olması itibariyle bu iki filozofun hayatı ve eserlerinden kısaca bahsetmek istiyoruz.

1.2.1. John Locke

29 Ağustos 1632’de İngiltere’nin Bristol şehrinde doğdu. Westminster School ve İsa Kilisesi’nde eğitim gördü. 1658’de master derecesini aldıktan sonra kendi okulunda Yunanca ve retorik dersleri vermeye başladı. 1658 yılında elçilik sekreteri olarak Kıta Avrupası’na yaptığı ziyaretten sonra tıp eğitimine başladı. Sonradan dostu

ve doktoru olarak Shaftesbury kontu Lord Ashley'e bağlanan Locke daha sonra Sunumlar Bakanlığı görevini de yürüttü.

Shaftesbury'nin 1673'te görevi bırakmasından 2 yıl sonra Locke Fransa'ya gitti. Orada Sir John Banks'ın öğretmenliğini ve İngilterenin Paris Büyükelçisinin doktorluğunu yaparak geçimini sağladı.1679'da Shaftesbury tekrar iktidara dönünce Locke'u İngiltere'ye çağırdı. Bu çağrıya isteksizce boyun eğen Locke, Shaftesbury'nin siyasi talihi ters dönene ve her ikiside Hollanda'ya sığınana kadar siyasi konularda yardımcı olarak ve gelecekte *Nitelikler*'i yazacak olan torununun eğitimiyle ilgilenerek hamisine hizmet etti.

Locke'ın ilk iki yılı seyahat ederek ve oradaki bilim adamlarıyla fikir alışverişinde bulunarak geçti. 1685 yılında Locke'ın Shaftesbury ile ilişkisinin dostluğun ötesine geçmediği ispatlanmasına rağmen Locke, Hollanda hükümetinden hain olarak iadesi talep edilince 1686 yılında II. James tarafından affedilene kadar saklanmak zorunda kaldı.¹

Locke'ın en önemli kitabı olan *An Essay Concerning Human Understanding* (*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Deneme*) en çok tanınan öteki iki eseri *A Letter of Concerning Toleration* (*Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*) ve *Two Treatises of Government* (*Yönetim Üzerine İki İnceleme*) ile birlikte yayımlandı. Son ikisi siyasal nedenlerle imzasız yayımlandı ve yazarının adı uzun süre gizli kalmadıysa da Locke bunların kendi eserleri olduğunu hiç bir zaman açıkça kabul etmedi.² Sonradan *Eğitim Üzerine* (*Some Thoughts Concerning Education*) başlığıyla basılan bu mektupları bir dostuna oğlunun terbiyesine ilişkin tavsiye olarak Hollanda'da yazdı. Sürgün boyunca Locke gelecekte kral ve kraliçesi olacak William ve Mary ile dostane ilişkilere girdi ve devrim gerçekleştiğinde 1689'da prensesle beraber İngiltere'ye döndü. Kendisine önerilen Prusya büyükelçiliğini sağlık sorunları sebebiyle reddetti. Ülkesinde kalarak *Deneme* (*Essay*) sini yayımladı.

Hayatının geri kalanını çoğunlukla Essex'te dostları Cudworth'ler ve Masham'ların evinde geçirdi. Temyiz Komiserliği ve bir süre için kendisini ekonomik sorunlarla ilgilenmeye iten Ticaret ve Fidanlık Konseyi üyeliği yaptı. Oates'te ev

¹ Locke, John, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Aylin Uğur), Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, s. 7-8.

² Locke, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 9.

sahibinin torununun eğitimiyle ilgilenerek görüşlerini eğitim kuramlarına uygulama fırsatı buldu. elde ettiği sonuçlar yöntemlerine olan inancını doğruladı. 27 Ekim 1704'te Oates'te öldü.

Onun genel hayattaki etkinliğinde, kişisel, ekonomik, dini ve siyasi özgürlük için mücadelesi belirginleşmektedir. *Hoşgörü Hakkındaki Mektuplar (A Letter Concerning Toleration)*'ında tanrıtanımazlardan başka, hatta putperestlere bile vatandaşlık hakkı verilmelidir şeklinde düşüncelerini ifade ediyor. Bu mektuplar aynı zamanda Thesme'in Deism'e karşı savunmasını içerir. Locke'ın ilahiyata ilişkin *Kitaba Göre Tasvir Olunan Hristiyanlığın Akla Uygunluğu Hakkında (The Reasonableness of Christianity)* (1695) ki ana eserinde, Hristiyanlık her şeyden önce sevgi dini olarak kabul edilir.

Siyasi yönden Locke, çağdaş liberalizmin babası olmuştur. Onun *Hükümet hakkında* adını taşıyan (1690) iki denemesi, Bayle'in deyimiyle çağının kitabı olmuştur. Eğitimle ilgili düşüncelerini ise, 1693'te yayınlanan *Eğitim Üzerine Düşünceler (Some Thoughts Concerning Education)* adlı eserinde ortaya atmıştır. Madeni paralar hakkında yazılan makaleleri, İngiliz iktisatçılığının müjdecileri olması bakımından önemlidir.³ *Hükümet Üzerine İki Deneme (Two Treatises of Government)* adlı eseriyle mutlakiyet yönetimlerini ilk sarsan kişi olarak tarihe geçmiştir.⁴

Locke'ın felsefi ana eseri önce çekirdek halinde 1670-1671 kışında oluşan, 1675'te başlanan, 1687'de tamamlanan ve ancak 1690'da (dört cilt olarak) yayınlanan *An Essay on Human Understanding*'dir. Temel düşüncelerini, ölümünden sonra yayınlanan *On the Conduct Understanding* adındaki eserinden de öğrenmek mümkündür.⁵

1.2.2. Herbert Spencer

Spencer, 27 Nisan 1820'de İngiltere'de Derby şehrinde doğdu. Babası William George Spencer nonconformist bir eğitimci ve yazardır. Etrafındaki okulları yetersiz gören babası, çocuğunun eğitimini kendi üstlenmişti. 13 yaşında iken amcası

³ Vorlander, Karl, *Felsefe Tarihi*, (Çev. Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin), İz Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 445.

⁴ Kerimoğlu, Nogay, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2016, s. 269.

⁵ Vorlander, *Felsefe Tarihi*, s. 446.

Thomas'tan üç yıl biraz Latince ve Yunanca daha çok matematik ve fen bilimleri dersleri aldı. Kısa bir süre öğretmenlik yaptı. Matematik bilgileri sayesinde Londra-Birmingham demiryolu yapımında mühendis olarak çalıştı. 1841'de bu demiryolu tamamlandı ve işsiz kaldı. *Pilot* adlı bir gazetenin yardımcı editörlüğünü yaptı. 1846 ve 1848 arasında demiryolundaki kariyerine yine döndü. 1848'de *Ekonomist* (*The Economist*) adlı dergide yazılar ve eleştiriler yazmaya başladı. Otuz yaşındayken *Sosyal Statik* (*Social Statics*) adlı eserini yazdı. Bu kitabın satışı fazla olmadıysa da dergilerin yolunu ona açmış oldu.⁶

Pek çok kaynak onu, 1859'da Darwin'in *Türlerin Kökeni* (*Origin of Species*)'ni okumuş ve oldukça etkilenmiş olarak göstermişti. Darwin, *Türlerin Kökeni*'ni (*Origin of Species*) yazmadan yedi yıl önce Spencer, *Leader* (*Lider*) adlı derginin 1852 Mart sayısında *Gelişim Hipotezi* (*The Development Hypothesis*) adlı yazısında organik evrim kuramını savundu.⁷ Darwin'in evrim teorisi biyoloji ile sınırlı iken, Spencer bunu bütün doğaya ve topluma uyarlamasıyla 'Sosyal Darwinizm' diye adlandırılan bir terim ortaya çıkmış oldu. Eröz'e göre, biyolojik görüşlerin tesirinde kalan Spencer sosyal bünye, sosyal işlev ve sosyal evrim meselelerini ele aldı.⁸

1860 yılında bundan böyle hayatının başlıca işi olarak üzerinde durup çalışacağı *A System of Synthetic Philosophy* (*Bir Sentetik Felsefe Sistemi*) adını alacak yapıtının planını çizdi ve gerçekten de 36 yıl bu planı yürütmek için uğraştı. *A System of Synthetic Philosophy* 1893 yılında bitmiştir ve 10 cilttir. Eserin kuruluşu şöyledir: 1. cilt: *İlk Prensipler* (*First Principles*). 2. – 3. ciltler: *Biyolojinin İlkeleri* (*The principles of Biology*). 4. – 5. ciltler: *Psikolojinin İlkeleri* (*The principles of Psychology*). 6.- 7. ve 8. Ciltler: *Sosyolojinin İlkeleri* (*Principles of Sociology*). 9. – 10. ciltler *Ahlakın İlkeleri* (*The Principles of Ethics*). Spencer *Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi* (*Education: Intellectual, Moral and Physical*) adlı eserini 1861 yılında yayımlamıştır.⁹ Spencer, bunca çalışmayı yaptıktan sonra 8 Aralık 1903'de Brighton'da yaşamını yitirmiştir.

⁶ Durant, Will, *Felsefenin Öyküsü*, (Çev. Ender Gürol), İz Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 345.

⁷ Spencer, Herbert, *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi*, (Çev. Mehmet Münir (Ertegün), Pegem Akademi, Ankara, 2013, s. 2-3.

⁸ Eröz, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 2. Baskı, İsatnbul, 1977, s. 20.

⁹ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 426.

BİRİNCİ BÖLÜM

LOCKE VE SPENCER'IN YAŞADIĞI DÖNEM VE EĞİTİM FELSEFESİ

1.1. Eğitim ve Eğitim Felsefesi

Eğitim pek çok filozof ve eğitimci tarafından değişik biçimlerde tanımlanmış ya da yorumlanmıştır. Çünkü her filozofun felsefi görüşü diğerinden birtakım farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar da onların eğitim, siyaset, devlet, bilgi, sanat ve ahlak anlayışlarına yansır.

Örneğin Aristoteles'in metafiziği madde-form ilişkisi üzerine kuruludur. Aristoteles'in düşünce sistemine göre eğitim siyaset biliminin bir parçası olup, teorik ya da spekülatif değil, pratik bir bilimdir. Ona göre insan ruhu çift yönlü bir doğaya sahiptir. Dolayısıyla eğitim de çift yönlü bir amaca sahip olmalıdır. Eğitimin öncelikli hedefi, devletin refahını ve mutluluğunu arttırabilecek olan işleri gerçekleştirecek potansiyele sahip bir kişiliği meydana getirmektir. İkinci hedefi ise ruhu, pratik ihtiyaçların giderilmesinden sonra gelecek olan serbest zamanın doğru bir şekilde değerlendirilmesine hazırlamaktır.¹⁰

Kant ise şöyle başlar eğitimle ilgili görüşlerine: “İnsan eğitime ihtiyaç duyan tek varlıktır. Çünkü eğitimden biz ahlaki terbiye ile birlikte bakıp büyütmeyi (çocuğun bakılıp doyurulması), umumi talim ve terbiyeyi anlamalıyız. Buna göre insan birbiri ardı sıra bebeklik (bakım ve beslenmeye muhtaç olma), çocukluk (talim ve terbiyeye muhtaç olma) ve talebelik (tahsil ve irşada muhtaç olma) evrelerinden geçer.”¹¹ Kant'a göre insanlar da atlar ve köpekler gibi alıştırılabilir. Fakat insanlar için bu yeterli değildir. Çünkü asıl önemli olan onların düşünmeyi öğrenmesidir. Kant'ın ahlak anlayışında da bunun önemini görüyoruz. Şöyle ki, çocukların kötü olarak adlandırdığımız bir fiili, örneğin Tanrı'nın onu yasaklamış olması, toplumca kötü olarak kabul edilmesi gibi sebepler yüzünden değil, o fiilin bizzat kendisinin kötü olmasından dolayı ondan nefret edilmesi gerektiğini öğrenmeleri gerekir.

Geleneksel eğitime karşı ilerlemeci eğitimi savunan John Dewey'e göre eğitim kuramının tarihi iki karşıt görüşle şekillenmiştir. Bunlardan ilki, eğitimin öğrencinin doğal yeteneklerine dayalı, içsel bir gelişim olduğudur. Bunun karşıtı olan görüş ise,

¹⁰ Aristoteles, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2008, s. 7.

¹¹ Kant, Immanuel, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2007, s. 31.

eğitimi söz konusu yeteneklerden bağımsız bir dışarıdan oluşturma süreci olarak tanımlar. Bu süreç, doğal eğilimlerin giderilmesi ve bunların dışarıdan müdahale ile kazandırılacak alışkanlıklarla yer değiştirilmesi sürecidir.¹²

Eğitilecek kişiler sosyal bireyler olup, toplumun organik bir bileşimidir. Eğer çocuğun sosyal yönü ihmal edilecek olursa, cansız ve sönük bir topluluk ortaya çıkacaktır. Bu sebeple eğitime, bireyin kapasitesi, ilgi alanları ve tabiatına psikolojik olarak nüfuz etmekle başlanmalıdır. Öğrencilerin bu güçleri, ilgileri ve tabiatı sürekli olarak yorumlanmalıdır.¹³

Eğitimin bireyin kendi davranışları, değerleri ve zihin gelişimi bakımından kendini konumlandığı hem psikolojik boyutu hem de sosyal bir varlık olarak toplumu meydana getiren bireyin toplumla ilişkilerini düzenleyen sosyal boyutu vardır. Öyleyse çok genel olarak eğitimin doğumla başlayıp devam eden bir süreç ve bireyin kendi yaşantısında oluşturulan kasıtlı ve sistematik değişmeler olduğu söylenebilir.

Eğitimin bireyi, toplumu ve devleti ilgilendirmesi, Aristoteles'in deyimiyle bireyin bir zoon-politokon olması dolayısıyla eğitim kimlerle, nasıl ve hangi amaca yönelik yapılmalı gibi birtakım sorulara cevap verme ihtiyacını doğurur. Eğitim felsefesini, çok genel bir şekilde, eğitimi felsefi bir düşünüş tarzıyla ele alan felsefenin bir disiplini şeklinde betimlemek mümkündür. Felsefe, yine eğitim teriminin farklı kullanımlarını sorgulayıp eğitim faaliyetini meşrulaştırmanın veya gerekçelendirmenin farklı yolları üzerinde durur. O, başta eğitimin neliği olmak üzere eğitimle ilgili bütün kavramları sorgular. Sonra eğitimin amacı, eğitim programı/müfredatı, eğitim öğretim çevresi, öğretmen, öğrenci, eğitim-öğretim yöntemi, ölçme ve değerlendirme gibi başat eğitim sorunları üzerinde kendi yöntemiyle yoğunlaşır; analiz eder, eleştirir ve çoğu zaman normlar belirler.¹⁴

Bu çerçevede eğitim filozoflarının görevi de eğitimin merkezinde olan kavram ve soruları açıklamak ve analiz etmektir. Birey ve toplumun şekillenmesi ve eğitim politikalarının belirlenmesi bu türden sorulara verilecek cevaplar ve yapılan

¹² Dewey, John, *Deneyim ve Eğitim*, (Çev. Sinan Akıllı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 19.

¹³ Dewey, John, *Günümüzde Eğitim*, (Bahri Ata-Talip Öztürk), Pegem Akademi, Ankara, 2014, s. 1-3.

¹⁴ Bircan, Hasan Hüseyin, "Eğitim ve Felsefe -Eğitimin Doğal/İnsanî, Toplumsal ve Felsefi Temeli", *Yüzüncüyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:1, sayı: 40, 2018.

tartışmaların neticesinde ortaya çıkmaktadır. “Kimler eğitilmelidir?” sorusuna günümüz toplumu oy birliğiyle neredeyse herkes şeklinde cevap verir. Büyük tartışma ise, çocukların birey olarak ne şekilde eğitilmesi gerektiği hakkındadır.¹⁵

Bilgi ve bilgi edinme sürecine yüklenen felsefi anlam, eğitimin nasıl, kimlere, neden ve ne zaman yapılacağını eğitim filozoflarına göre anlattığından felsefeyle arasında benzerlikler bulunur. Eğitim felsefesinin çok uzun zamandan beri, en azından ünlü Yunan filozofları Sokrates ve Platon’dan itibaren iki bin beş yüzyıldır konu edilen eğitimin kapsamı içinde bulunan, onu bir şekilde belirleyen pek çok faktör vardır. Bunların en başında şüphesiz öğrenci ya da eğitilen insan, öğretmen veya eğiten, öğretim içeriği veya müfredat, eğitim faaliyetinin bizzat kendisi ve amaçları, eğitim süreciyle kazandırılan değer ve tutumlar yer alır. Buradan da eğitim felsefesinin de epistemolojik, ontolojik, etik ve politik boyuta sahip olduğu anlaşılıyor.¹⁶ Örneğin, ontoloji eğitimin teorik ve pratik yönleri arasında ilişkiler kurar. Diğer bir ifadeyle eğitimcilerle deneysel ve kuramsal çalışmalar konusunda zemin hazırlar. Etik ise öğrencilerden oluşturmaları beklenen değerler veya eğitim aracılığıyla hangi değer ya da değerlere ulaşmak istediğimizi ele alır.

Bu benzerlik yalnızca ontolojik, epistemolojik ve etik açıyla sınırlı değildir. Frankena’ya göre eğitim felsefesi, bir disiplini olduğu felsefeye sadece alanları ya da dalları bakımından benzemez. Felsefenin kendisine araştırmasının niteliği bakımından da benzer. Buna göre eğitim felsefesinin felsefenin bizatihi kendisinde olduğu gibi kavramsal, normatif ve eleştirel boyutları vardır.¹⁷

Yani eğitim felsefesinin, felsefenin kendisi gibi analitik, eleştirel ve normatif yönlerinin veya temellerinin bulunması, eğitim felsefesinde, bireye kazandırılacak hedef ve davranışların belirlenmesinde izlenecek yol ve yöntemlerin de farklı olması anlamına gelir. Bunlardan ilki, normatif yönelimdir. Normatif bir yönelime sahip olan eğitim felsefecileri, eğitimin ne olması, öğretim faaliyetlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği ile ilgili felsefi bir biçimde savunulup haklılandırılmış bir eğitim anlayışı ya da kuramı öne sürerler.¹⁸

¹⁵ Noddings, *Eğitim Felsefesi*, s. 2.

¹⁶ Cevizci, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, Ankara, 2014, s. 14-15.

¹⁷ Frankena, William, *Introduction, The Philosophy of Education*, 2nd print, Macmillan, New York, 1965, s. 2.

¹⁸ Frankena, *Introduction*, s. 3.

Diğer bir eğitim anlayışı olarak analitik yönelimin hareket noktası ise analitik felsefedir. Analitik yönelime sahip eğitim felsefecileri, bu yüzden toplumlara veya insanlara eğitimle ilgili tercihlerinin ne veya nasıl olması gerektiğiyle ilgili telkinlerde bulunmanın ne doğru ne de etik olduğunu düşünür. Bunun yerine eğitimle ilgili temel kavramları açıklığa kavuşturmayı, insanların eğitim konusunda birtakım tercihlerde bulunurken veya karar alırken dayandıkları argümanları, geliştirdikleri akıl yürütmeleri aydınlatmaya çalışır.¹⁹

Günümüz eğitim felsefesinde kendini gösteren üçüncü yönelim ise kritik ya da eleştirel eğitim anlayışıdır. Bu yönelim de aslında büyük ölçüde analitik yönelime benzer şekilde zemini temizlemeye, yanlış kavrayış ve hatalı izlenimleri açığa çıkarmaya, ideolojilerin yarattığı yanılsamaları bertaraf etmeye çalışır.²⁰

1.2. Spencer ve Locke’ın Yaşadığı Dönem ve Eğitimin Dayandığı Felsefeler: Pragmatizm ve Pozitivizm

1.2.1. Pragmatizm

Türkçeye “yararcılık” olarak çevirilen pragmatizmin başlıca temsilcileri Heracleitos, Protagoras, Gorgias, Francis Bacon, Auguste Comte, Charles Sanders Pierce, William James ve John Dewey olup günümüzde daha çok bir Amerikan felsefesi olarak görülmektedir. Pragmatizm aslında tamamen yeni bir felsefe değildir. Pragmatizm, sanayileşme sonrası klasik naturalizmin ve liberal dünya görüşünün Amerikan ruhunda ortaya çıkan yeni bir versiyonu durumundadır. Pragmatizm varlık ve bilgi kuramı olması yanında bir değer kuramı olarak da kendini ifade eder.²¹ Pragmatizme göre gerçek olan şey değişmedir ve insan, yaşayarak yararlı olanı seçen biyo, kültürel ve toplumsal bir varlıktır.²²

¹⁹ Hirst, Paul - Peters, Richard, Stanley, ‘*Education and Philosophy*’, *Philosophy of Education: Major Themes in Analytical Tradition*, vol: 1, Routledge, London, 1998, s. 30.

²⁰ Committee of the Philosophy of Education Society, ‘*The Distinctive Nature the Discipline of Philosophy of Education*, (Ed. By C. J. Lucas), The Macmillan Company, London, s. 111-113.

²¹ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 122.

²² Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 96.

1.2.2. Pragmatist Varlık Anlayışı

Pragmatist filozofların varlık görüşü evrenin sürekli olarak bir değişim içerisinde olduğu yönündedir. Örneğin Heracleitos'a göre arkhe ateştir ve evren daima akan bir süreçtir. Başlangıcı ve sonu olmayan bir değişme, bitmeyen, canlı bir ateştir. Her şey akar (pante rei). Evrendeki genel uyumu sağlayan evrensel akıl (Logos) dır. Herkes evrensel akıldan eşit derecede pay almamıştır. En iyiler evrensel akıldan en çok; halk ise en az pay alır. Dolayısıyla devleti de evrensel akıldan en çok pay alanların yönetmesi gerekir.²³ Bu sebeple ontolojik bağlamda düşünülürse pragmatik felsefeye göre gerçeğin özü değişmeye dayanır ve gerçek de deneyimlerin bir ürünüdür. Her şeyin değeri onun ne kadar yararlı olduğuyla ölçülür.

Klasik felsefedeki düalizme, varlıkta değişmez ve kalıcı tözler arayan varlık anlayışına karşı çıkan pragmatist anlayış, kalıcı tözlerin değil olayların, süreçlerin ve ilişkilerin gerçekliğini öne sürer.²⁴ İnsanın sabit bir öz ya da doğası olduğu inancını kabul etmeyen bu anlayışa göre insan doğası biyolojik organizma ile sosyal çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünüdür.²⁵ Darwinist evrim kuramını da benimseyen pragmatizm, doğal dünyanın en temel özelliğinin tarih olduğunu öne sürer.

1.2.3. Pragmatist Bilgi Anlayışı

Evren daima akan bir süreç olması dolayısıyla, bilgi de görecelidir ve kesin değildir. Bilgi, duyularla algılanan ve bunlardan meydana gelen sanı (doksa) dır. Gerçek sürekli değiştiğinden dolayı, duyu algılarıyla bunlar hakkında elde edilen bilgiler de değişir. Hem gerçek hem de insan değiştiğinden kesin bilgi de yoktur.²⁶

Pragmatizme göre düşünmenin biri başlangıçtaki şaşkınlık ve bilememe diğeri ise çözüme kavuşturulan durum olarak iki hali bulunur. Pragmatizme göre bilme ve yapma arasında çok yakın bir ilişki olup pragmatist bakış açısından zihnin kendisi veya zeka, sabit bir töz olmadığı gibi, bilgi de statik kavramlar kümesinden oluşan bir şey

²³ Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, s. 93.

²⁴ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 122.

²⁵ Dewey, John, *Deneyim ve Eğitim*, (Çev. Sinan Akıllı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 48.

²⁶ Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, s. 93.

değildir. Zeka pragmatizme göre, kişinin çevresiyle başa çıkmak amacıyla geliştirmiş olduğu bir güçtür. Düşünme de aynı şekilde dünyadan ve pratik problemlerden yalıtılmış olarak, özel bir çerçevede hayata geçirilen bir faaliyet değildir.²⁷

Pragmatizm, bilgi anlayışında doğruluğu verdiği yararlarla özdeşleştirip, değişmeyen, sabit hakikatlere karşı çıkar. Bilgimizin sınırlarını verdiği yararlar belirler. Doğru bilginin kaynağını verdiği yararlar belirleyen pragmatistlere göre, bilgimizin sınırlarını da bilginin işlevi ve sonuçları belirler. Doğru bilgi işe yaradığı ölçüde aranan ve istenen bir etkinliktir.²⁸ Bilgilerimiz ne kadar fazla problemi açıklıyor ve işe yarıyorsa o ölçüde doğrudur.

1.2.4. Pragmatist Değer Anlayışı

Pragmatist değer anlayışında yine sonuççu yaklaşım görülür. Kesin ve değişmeyen değerler yoktur. Çünkü insan hakikatin ölçüsüdür. Bu yüzden ahlak da kişilere göre, toplumlara göre farklılık gösterir. Pragmatizm, öncelikle değerlerin dünya ya da varlık düzeninin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri süren geleneksel idealist veya realist ahlak anlayışlarına şiddetle karşı çıkar.

Realist ya da idealist felsefelerin nesnel değerlerden oluşan değer hiyerarşilerine karşı olumsuz bir tavır takınan pragmatizm değerleri öznel bir zemine oturturken, onların insanların değişen çevresel koşul ya da durumlara verdikleri tepkilerin bir sonucu olarak anlaşılması gerektiğini savunur.²⁹

Pragmatist değer anlayışı sadece öznel olmayıp aynı zamanda rölativist olup sonuçlarla birlikte amaç ve araçlarla ilişkili olarak bir değerlendirme yapar. Pragmatizmde değer biçme zekanın problem durumunda ortaya çıkması gibi değerler arasında bir çatışma meydana geldiğinde ortaya çıkar. Bu değerlemede bir öncelik belirlenememesi durumunda kişi alternatifler arasında bir seçim yapmak durumunda kalır.

²⁷ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 124.

²⁸ Çüçen, A. Kadir, *Bilgi Felsefesi*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 86.

²⁹ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 125.

1.2.5. Pragmatizmin Eğitime Yansıması

Pragmatizm eğitim süreciyle beklenen nedir sorusuna gelişme olarak cevap verir. Bu gelişmenin kaynağı da Dewey'e göre içgüdülerdir. Pragmatizm hayatı bir gelişme olarak görür ve eğitsel sürecin amacı da yine kendisidir. Çünkü eğitim sürekli yeniden kurma, inşa etme ve değiştirme sürecidir. Eğitimin en yüksek amacı sonraki deneyimleri yönlendirecek gelişmeyi sağlamaktır.

Pragmatizmin bireyci ya da bireyi merkeze alan yaklaşımı öğrenci merkezli eğitimin de temelini oluşturur. Ayrıca pragmatizm toplum ve eğitim arasındaki ilişkiyi de ele alır. Eğitim bireyin sağlıklı gelişimine olduğu kadar, toplumun demokratik ilkeler doğrultusunda inşasına da katkı yapmak durumundadır. Pragmatizm açısından eğitim, informel olarak çocuk belli bir kültür çevresi içinde belli ölçüler dahilinde gelişip olgunlaşırken, grup hayatının veya sosyal yaşamın birleştirici unsurlarını meydana getiren dili, beceri ve bilgileri kazanmaya başladığı zaman ortaya çıkar. Eğitim öte yandan okullaşmayla belirlenen formel anlamı içinde çocuğun, grup etkileşimi ve sosyal iletişim için gerekli olan sembolik ve dilsel araçların temin edilmesi suretiyle, bir kültür içine dahil edilmesi, kültürel katılıma uygun hale getirilmesi olarak anlaşılır.³⁰ Nasıl ki evren sürekli bir değişim içindedir, kültür de tıpkı evren gibi sürekli bir değişim içindedir. Pragmatist eğitim felsefesi insanlara bilimsel metodu kullanarak, kültürü yeniden yaratma, değişmeyi izleme ve bu süreç vasıtasıyla kendilerini ve geleceklerini dizayn etme imkanı verir.

Pragmatizme göre gerçek değişmedir. Her türlü bilgi, insanın doğal ve toplumsal çevresiyle etkileşimi sonucu geçirdiği yaşantılar yoluyla elde edilir. Bilgi aposterioridir ve bilimsel yöntemle deneme-yanılmayla elde edilir. Durum böyle olunca öğrenci, pragmatist eğitimde bilimsel yöntemi kullanmalı, karşılaştığı sorunları çözmeli, deneme-yanılmayla sorunların üstesinden gelmelidir.³¹

Pragmatist eğitim felsefesi, eğitimin amaçları deyince, bununla birlikte esas bireysel amaçları, eğitimin özsel ya da bireysel amaçlarını anlatmak ister. Bu açıdan bakıldığında, pragmatizm açısından eğitimin en yüksek ve nihai amacının gelişme olduğu, bunun da çok büyük ölçüde deneyimin sonraki tecrübelerin denetlenmesini ve yönlendirilmesini temin edecek şekilde yeniden inşasına karşılık geldiği söylenebilir.

³⁰ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 126-127.

³¹ Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, s. 96-97.

Bu bağlamda geleneksel okulun hazırlanma öğretisine karşı çıkar.³² Pragmatist eğitim felsefesinde yaşam toplum içinde yaşanan bir süreç olarak görüldüğünden öğrenciyi okulda verilen derslerle okul sonrasına hazırlamak aslında onu farklı bir hayata hazırlamak anlamına gelir. Çünkü pragmatist eğitim felsefesinde eğitim yaşama hazırlık değil yaşamın bizzat kendisidir.

Pragmatizm, öğrencilerin mevcut problemlerini çözmeyi ve günlük hayatta yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmeyi sağlayacak donanıma sahip olacak şekilde eğitilmesi gerektiğini savunur. Pragmatizm onların gündelik deneyimlerinden yararlanmak suretiyle, hem şimdi hem de geleceğe uygulanabilecek bir problem çözme yöntemini içselleştirerek gerçekleşecek olan gelişmeyi eğitimin en temel amacı yapar.³³

1.2.6. Pozitivizm

Pozitivizm, evrene dayalı açıklama girişimlerinin metafizik önermelerden fizik önermelere geçişinin hemen ardından bir teori haline geldi. Evrene dayalı teolojik öğretiler, yerini seküler bir mantıkla oluşturulan rasyonel aklın katı bir belirlemciliğine bıraktı.

Bu katı belirlemeci yaklaşım, evrene dayalı açıklamaların kesin, düzenli ve kestirimci olmasını amaçlaması bakımından, metodolojik anlamda empirizmi gündeme getirdi. Empirizmin etkisiyle gelişen teorik açıklamalar, evrenin giderek mekanik bir formda anlaşılmasına sebep oldu. Bu zihinsel kurgunun sonucunda evrene dayalı varsayımlar, evrenin işleyişini oluşturan sebeplerin ölçülebileceğine dair teoriler haline dönüştü.³⁴

Bilimsel bir yönteme işaret etmek maksadıyla ve bu yöntemin felsefeye uygulanması anlamında ilk olarak Saint Simon tarafından kullanılan pozitivizm, daha sonra Auguste Comte tarafından sistemleştirilmiş ve felsefi bir etkinlik haline dönüştürülmüştür. Bu terim sadece felsefede değil, bilim, sanat, edebiyat ve hukukta belirli bir düşünce biçimini ifade etmektedir.³⁵ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren

³² Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 129.

³³ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 129.

³⁴ <https://rteu.academia.edu/EfeBasturk>, Erişim Tarihi: 04.01.2018

³⁵ Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 55.

tüm Avrupa’da yaygınlaşan bu felsefi akım, 20. yüzyılın birinci yarısına kadar bazı farklılık ve dönüşümlere uğrayıp yaygın hale gelmiştir. Bu farklılaşma temel fikirlerdeki uzlaşıyla beraber bu akımın dayanak noktasını oluşturan araştırma alanları açısından birbirinden ayrılarak sosyal pozitivism ve evrimci pozitivism şeklinde iki ayrı yönde gerçekleşmiştir.

Comte tarafından kurulan ilki, bilimin yöntemini ve sonuçlarını kullanmak suretiyle daha âdil bir sosyal örgütlenmenin sağlanabileceği düşüncesine dayanmaktadır. İkincisi ise, öncülüğünü İngiliz filozof Spencer’in yaptığı toplum ve tarih kavramı üzerine değil doğa kavramı üzerine temellendirilmiş olup özellikle fizik ve biyoloji alanlarını esas almıştır. Böylece ana fikrin ağırlık merkezi, sosyal pozitivismin toplumsal ve tarihsel ilerleme kavramından fiziksel ve biyolojik evrim kavramına kaydırılmıştır.³⁶ Doğa ve insan arasında derin bir ilişki kuran pozitivism, bilginin üretilmesi bakımından doğabilimleri ile insan bilimlerinin birbirine benzediğini savunur.

Auguste Comte tarafından ilk önce felsefi pozisyonda kullanılan pozitivism, “üç aşama yasası”na göre açıklanır. Buna göre, insan zihni teolojik aşamadan metafizik aşamaya ve son olarak da pozitivist aşamaya doğru bir gelişim göstermiştir. Teolojik aşamada insan zihni, ilk ve son nedenleri, tek sözcükle mutlak’ı araştırır ve olayların nedenlerini doğaüstü birtakım varlıklarda görür. Metafizik aşamada doğaüstü etmenlerinin yerini soyut birtakım güçler tutar. Pozitif aşamada ise insan zihni mutlak’ı aramaktan vazgeçip, gözlem ve akıl yürütme yoluyla sadece olaylar arasındaki değişmez ilişkiyi, yani yasaları bulmaya çalışır.

Pozitivist felsefeye göre, bilim de insanlıkla birlikte, evrimi içinde bu üç hali geçirmiştir.³⁷ Comte bu üç aşama ya da üç hal kanunuyla aynı zamanda bir tarih felsefesi kurmuş olmaktadır ve insanlığın gelişimini tarihi evrimin bir sonucu olarak görmektedir.

Pragmatizme göre gerçek değişmeden ibaret olup sabit hakikatler yoktu. Bilgi ile yalnızca bilimsel bilginin kastedildiği pozitivism göre ise bilgi ampiriktir ve doğrulanabilir.

³⁶ Kutluer, İlhan, *Pozitivism, İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 34, s. 335.

³⁷ Şahin, Necla, Fırat, *Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20: 40-51, 2006.

Modern natüralizmin bir devamı olan pozitivism, bilim veya doğa bilimleri dışında başka hiçbir bilgi türü tanımaz. Daha doğrusu bilginin bilimsel bilgiden ibaret olduğunu kabul eder.³⁸ Metafizik olan bir şey anlamsızdır ve metafizik soruların cevabı yoktur. Çünkü bu sorular anlamdan yoksundurlar.

Pozitivism bilgiyi bilimsel bilgiye ve bilgi nesnesini olgulara indirgediği için, bu durumun dışında kalan töz, ruh, Geist, Tanrı, öz ve benzerleri gibi metafizik öğeleri reddeder. Bilimin haricinde hiçbir bilginin değeri olmadığını ileri sürerek, en uç noktada bilimciliğe giden yolu açar. Olguların arkasında veya ötesinde bir bilgi nesnesi ve bu nesnenin bilgisi olmadığını ileri sürerek, metafiziği bilgi alanının dışına çıkarır.³⁹ Çünkü geleneksel felsefede yargıların doğrulukları ve yanlışlıkları deney ve gözlemlerle gösterilemez.

Positivist felsefe sosyal bilimler alanında doğa bilimlerinde kullanılan metodolojinin, bir başka deyişle bilimsel bilginin kullanılması gerektiğini söyler. Pozitivism, bilginin doğa bilimlerindeki üretiliş şekliyle insan bilimlerindeki üretiliş şekli arasında hiçbir farklılık olmadığını düşünür. Pozitivist anlayış veya metodoloji, insanlarla ilgili birtakım beşeri ve sosyal bilgilere ulaşma çabası sırasında, insanın bağlamından koparılarak, aynen taşların ve kayaların incelendiği şekilde incelenmesi gerektiğini savunur.

Toplumun da bütünüyle doğaya benzer olduğunu, onun değişmez yasalar tarafından yönetilen olgular bütününden daha fazla hiçbir şey olmadığını öne süren pozitivism açısından, sosyal eylemlerin de yasa benzeri genellemeler ışığında öngörülebilir olması gerekir.⁴⁰ Pozitivizme göre zihinden ayrı bir olgusal gerçeklik mevcut olup nesnelliğin mümkün olduğunu ve olgu ve değer her şartta birbirinden ayrılabilirliğini savunur.

³⁸ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 208.

³⁹ Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s. 94.

⁴⁰ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, s. 208.

1.2.7. Pozitivizmin Eğitime Yansıması

Pozitivist felsefe gerçeği olgular üzerine inşa ettiğinden bireyin eğitiminde de modern bilimi temele alan bir anlayışı benimser ve metafizik inançlara tümüyle karşı çıkar. Pozitivist felsefe ilkelere doğal olmayan karşısında doğal olana yönelmek, doğanın bilgisiyle yetinmek, despotik, köleci, özgürlük karşıtı irrasyonel durum ve uygulamalar karşısında rasyonel olanın yanında olmak ilkelerine göre eğitimi tanımlar.⁴¹ Bu anlayışta eğitim metafizik ve dini inaçların etkisinde kalmayan, aklını ve bilimi kullanabilen özgür bireyleri yetiştirmeyi hedefler.

Bu hedeflere ulaştıracak öğretim programlarını ve eğitim müfredatını hazırlarken bilimsel bilgi, deney ve gözlem metodu kullanılmalıdır. Pozitivist felsefeye göre öğretim programlarında içerik ve konu boyutunda bireyin bilimsel düşünmesini geliştirecek konulara yer verilmesi amaçlanır. Metafiziksel ifadelerden uzak bir içeriğe sahip olunmalıdır. Ayrıca program içeriği her şey “doğrulanabilirlik” ilkesine bağlı olmalıdır. Pozitivist felsefeye göre öğretme öğrenme süreçlerinin düzenlenmesinde deney ve gözleme dayalı çalışmalarla bilimsel araştırmalara yer verilmesi tercih edilir. Pozitivistlere göre önerme ancak ve ancak doğruluğu ya da yanlışlığı deneye dayalı gözlem yoluyla kesinleştirilmesi olanaklıysa bilimseldir.⁴²

Bilginin doğruluğunun deneysel yöntemlerle doğrulanabilir olması, bireyin eğitim sürecinin istenen amaçları gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğinin gözlemlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi için oluşturulacak kriterlerin de nesnellüğünün sağlanması önemlidir.

Pozitivist felsefeye göre ölçme ve değerlendirme, nesnel ölçmelere dayandırılmalıdır. Ölçme araçlarının geçerli ve güvenilirliği belirlenmiş olmalıdır. Sorular pozitivist bakışın kavranılıp kavranılmadığını ve bilimsel düşünme süreçlerini ölçülebilir nitelikte olmalıdır. Bilginin öğrencinin zihninde depolandığını gösteren ölçülebilir, gözlenebilir davranış değişikliklerini belirlemeye yönelik ölçme ve değerlendirme araçları kullanılmalıdır. Pozitivist felsefenin eğitim, okul sınıf yönetimi

⁴¹ Kale, Nesrin, *Felsefiyat*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 298.

⁴² Toprakçı, Erdal, *Eğitimin Bilimsel Temelleri, Eğitim Üzerine* (Ed. E. Toprakçı), Ütopya Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 134-135.

bağlamında eğitime etkisi oldukça önemlidir. Bu etki bir bakıma pozitivist yaklaşımın genel yönetim yaklaşımlarına etkisinin bir ürünüdür.⁴³

Ölçme ve değerlendirmede hayatın içinden, bireyin karşılaştığı problemleri çözebilme yeteneğini geliştirecek deneme süreçleri ve ortamı yaratılmalıdır. Ölçme araçlarındaki soruların ezbere dayanmaması, doğal sorun çözmeyi sınav süreci değerlendirme çalışmalarına yer verilmesine çalışılır.⁴⁴ Öğretmenin toplumsal problemleri sınıfa getirip bilimsel yöntemi kullanarak öğretim sürecini devam ettirmesi esastır. Pozitivist eğitim anlayışında öğrenci kendi yaşantıları yoluyla kendini gerçekleştirme gereken kişi olarak görülür.

⁴³ Fırat, *Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması*, s. 43.

⁴⁴ Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 102-103.

İKİNCİ BÖLÜM JOHN LOCKE VE EĞİTİM

2. John Locke

Locke 1689’da yazdığı “İnsan Anlığı Üzerine” adlı makalesinde insan zihninin doğduğunda boş bir levha gibi olduğunu ve onun daha sonra deneyim aracılığıyla doldurulduğunu belirtir. John Locke’ın bu makalesi modern felsefe anlayışındaki empirizm için temel kaynaklardan biri olmuştur ve aydınlanma dönemi filozoflarından David Hume ve George Berkeley gibi filozofları derinden etkilemiştir.

Dört ayrı kitap olarak yayımlanan *İnsan Anlığı Üzerine* adlı bu eserin ilkinde Locke, doğuştan gelen fikir kavramını reddeder. İnsan zihninde erken yaşlardan itibaren bazı fikirlerin olduğunu kabul eder fakat bu fikirlerin ana rahminden itibaren örneğin renkler ve tatlar arasındaki farklar gibi bazı duygularla donatıldığını iddia eder. Tat duygusu gibi evrensel bir kavram mevcutsa bu onun doğuştan geldiği anlamına gelmediğini bunun sebebinin insanların erken yaşlardan itibaren bu tat duygusuna maruz kalması olduğunu belirtir. Locke’ın doğuştan gelen fikir kavramına karşı en temel argümanlarından birisi tüm insanların kabul edip onaylayacağı bir gerçeğin olmamasıdır.

İkinci kitapta, pasif olarak edinilen kırmızı, tatlılık, yuvarlak vb. basit fikirler ve aktif olarak edinilen sayılar, sebep sonuç ilişkileri, soyut fikirler, madde ile ilgili fikirler, kimlik ve çeşitlilik gibi kavramlar içeren fikirler teorisini savunur. Locke ayrıca şekil, hareket ve küçük parçacıkların düzenlenmesi gibi gerçekten var olan birincil beden nitelikleri ile kırmızı ve tatlılık gibi içimizdeki çeşitli duyguları meydana getiren ikincil nitelikleri birbirinden ayırır. Bu türden ikincil derecedeki niteliklerin birincilere bağlı olduğunu söyler. Locke yine bu kitapta büyük oranda psikolojik ölçütlere dayanan kişisel kimlik teorisini de ortaya koyar. Üçüncü kitap dil ile ilgili bilgileri içerirken, dördüncü ve son kitap inanma ve kanaat, doğa felsefesi, ahlak felsefesi, sezgi ve matematiği de içine alan bilgiyi ele alır.⁴⁵

Locke bir beyefendinin boş bir levhadan ibaret olan zihninin nasıl eğitileceğini üç farklı metot kullanarak anlatır. Bunlardan birincisi sağlıklı bir beden, ikincisi

⁴⁵ Locke, John, *An essay Concerning Human Understanding, The Complete Works of John Locke içinde, The Complete Works of John Locke*, Delphi Classics, United kingdom, 2017, s. 10

erdemli bir kişiliğin oluşturulması ve üçüncüsü de uygun akademik müfredat tercihidir. 1693'te Edward Clark arkadaşı John Locke'tan oğlunu eğitmesini istemiş ve Locke bu isteğe bir dizi mektupla cevap vermiştir. Daha sonra dostlarının ısrarı üzerine düşüncelerini yayınlamış ve o dönemde oldukça popüler olmuştur. Locke'ın bu eserindeki düşünceleri 18. yüzyıl eğitim teorisi için önemli bir rol oynamıştır.⁴⁶

2.1. İnsanın Fiziksel Gelişimine Dair Görüşleri

İnsanın gelişimini sürdürebilmesi için beden, zihin ve ruhen onu hayatta tutan sistemlerin birlikte ve uyum içerisinde çalışabilmeleri gerekir. Yani sağlıklı olmaları gerekir. Locke'a göre sağlıklı bir zihin, sağlıklı bir beden sayesinde mümkün olacaktır. Dolayısıyla mutluluk, sağlam kafa ve sağlam vücuda sahip olan kişinin içinde bulunduğu durumdur. Bu ikisine sahip olan birinin isteyebileceği çok az şey vardır. İnsanın mutluluğu ya da mutsuzluğu kendi yapıp ettiklerine bağlıdır. Eğer kişi aklını doğru kullanmazsa doğru olanı seçmede başarısız olacaktır. Aynı şekilde bedenini sağlıklı değilse ve bedenini olması gerektiği gibi kullanamıyorsa herhangi bir ilerleme gösteremeyecektir.

İnsanlar genellikle eğitimleri dolayısıyla iyi ya da kötü veya yararlı ya da yararsız olurlar. Çocukların zihinleri kaynaktan akan suya benzer. Küçük yönlendirmelerle suyun yönü değişir, farklı yerlere gider ve çok uzaklara ulaşır. Çocukların zihinleri de tıpkı su gibi herhangi bir tarafa kolayca yönlendirilebilir.⁴⁷

Dikkat edilmesi gereken ilk nokta, çocukların yaz ve kış çok kalın giydirilmemesi gerektiğidir. Yüzümüz doğduğumuzda vücudun diğer bölümlerinden daha hassas değildir. Lakin yüz zamanla soğuk havaya alışıp üşümemeye başlıyor. Bu duruma Locke şöyle bir örnek verir. Don ve karda çıplak olarak nasıl dolaştığımı merak eden bir Atinalıya, İskitli bir filozof güzel bir cevap verir: Peki sen yüzünü sert ve soğuk havada nasıl koruyorsun diye sorar, o da yüzüm buna alışık cevap verir. O zaman der İskitli filozof, tüm vücudumun tamamen yüzüm olduğunu düşün. Aynı durum çok sıcak havalar için de geçerlidir. Bunun için de Malta yelilerinin o çok sıcak

⁴⁶ Locke, *An essay Concerning Human Understanding*, s. 1409.

⁴⁷ Locke, John, *Some Thoughts Concerning Education, The Complete Works of John Locke içinde*, Delphi Classics, United kingdom, 2017, s. 1414, [Türkçesi: Locke, John, Eğitim Üzerine, (Çeviren, Aylin Uğur, Yeyüzü Yayınevi, Eylül, 2004, s. 13.)

havaya nasıl tahammül ettiklerini örnek olarak gösterir. Çünkü onlar küçük yaşlardan itibaren elbisesiz halde dolaştıklarından o kavurucu sıcaklara vücutları alışır.⁴⁸

Ona göre grip, öksürük ve soğuk algınlığı gibi birçok hastalığın sebebi başın çok fazla sıcak tutulmasıdır. Ayaklar hergün soğuk suyla yıkanmalıdır. Ayakkabılar su geçirecek kadar ince olmalıdır. Anneler veya bakıcılar bu fikre karşı çıkacaktır çünkü onlar çorapların aşırı kirleneceğini ve onların temizlenmesinin çok daha zor ve zahmetli olacağını düşünür. Gerçek şu ki sağlık, temizlik için girilmesi gereken zahmetten on kat daha değerlidir.

Ayaklarının ıslanmasını çok zararlı tehlikeli olarak görenler fakir çocukların çıplak ayaklarla dolaştıklarını gördükten ve bu durumun onların ellerinin ıslanmasından daha fazla bir zarar görmediklerini anladıklarında keşke onlar gibi olsaydık diyecekler. Locke'a göre bunun sebebi geleneksel olarak oluşmuş anlayıştan başka bir şey değil. Locke her gece kendisinin ayaklarını soğuk suyla yıkadığını ve bunun ona herhangi bir zararının olmadığını söylüyor ve bunun için günün herhangi bir saatinin uygun olduğunu belirtiyor. Soğuk suya dayanıklılık kazanmak için önce baharda ılık suyla başlamanın faydalı olacağını sonra gittikçe daha soğuk suyla devam ederek bu dayanıklılığın oluşacağını belirtiyor.⁴⁹

Büyükler için ama özellikle çocuklar için yapılması çok faydalı olan bir diğer şey ise açık havaya çıkmak yani temiz havadır. Hatta kışın bile çoğunlukla açık havaya çıkmak gerekir. Böylelikle vücudun dayanıklılığı artırılabilir ve vücut sıcak, soğuk, güneş ve yağmura alışacaktır. Eğer buna küçükken vücut alıştırmılmazsa büyüyünce bu pek de mümkün olmayacaktır. Kızların gölgede kalmaları onların ciltleri için yararlı olabilir lakin bu erkekler için geçerli değildir. Yüzlerini ve tenlerini düşünmeksizin ne kadar çok açık havada kalırlarsa o kadar sağlıklı olacaklardır. Yine erkek kardeşlerinin eğitimine ne kadar yakın olurlarsa hayatlarının geri kalanında ondan o kadar fazla yararlanacaklardır.⁵⁰

Belirli bir yaşa geldiklerinde, şayet öğretecek biri varsa çocukların mutlaka yüzmeyi öğrenmeleri gerekir. Locke sık sık soğuk suyla banyo yapmanın vücuda faydasından söz etmeye bile gerek olmadığını söyler. Ancak yapılan egzersizden sonra

⁴⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1415; [Türkçe Tercümesi, s. 15.]

⁴⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1417; [Türkçe Tercümesi, s. 16.]

⁵⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1418; [Türkçe Tercümesi, s. 19.]

vücut yorgun düştüğünde ve vücudun ısısı arttığında suya girilmesinin sakıncalı olduğu noktasında da uyarır. Bununla birlikte açık havada oynamanın bir tehlikesine dikkat çekiyor. Çocuklar dışarda bir o yana bir bu yana koşturup terlediklerinde hemen toprağa uzanırlar yahut bir taşın üzerine otururlar. Yine benzer şekilde egzersiz veya çalışmanın sonunda vücut terliken soğuk içecekler içerler. Locke bunun çok tehlikeli olduğunu ve kişiyi mezara götürebileceğini söyler. Bu durumun çocuklara erken yaşlarda anlatılması gerektiğinin alışkanlık kazanmaları açısından önemli olduğunu ve çocukların büyüdüklerinde onları gözetip kollayan biri yokken kendilerini koruyabilmeleri için bir zaruret olduğunu belirtir.⁵¹

Kız çocuklarıyla ilgili bir şey söylemeden önce unutulmaması gereken bir husus daha var ki o da erkek çocukların kıyafetlerinin dar ve sıkı olmaması gerektiğidir. Bu noktada doğanın vücudu şekillendirmesine müsaade edilmelidir. Çünkü o bizim için daima daha iyi ve daha doğrunun olması için çalışır. Locke'a göre eğer kadınların dışarda yaptıkları gibi ana rahminde de çocuklarını şekillendirme imkânları olsaydı mükemmel doğmuş çocuklarımız olmazdı. Çünkü dar kesimli elbisler giyip de iyi bir şekle sokulmuş çok az sayıda çocuk vardır. Kadınlardaki bedensel bozuklukların çoğu ve bazı akciğer rahatsızlıkları dar ve sıkı giyilen elbiselerin bir sonucudur.⁵²

2.1.1. Beslenme Alışkanlıkları ve Gündelik Yaşam Hakkında

Diyet konusuna gelince çocukların iki-üç yaşına gelinceye kadar et yedirilmemesi, günde bir defa et yemeğiyle sınırlandırılması, asla tıka basa yedirilmemesi ve katı yiyeceklerin iyice çiğnenmesi gerektiğini belirten Locke'a göre yenen yemeğin iyice sindirilmemesi bazı ciddi hastalıklara sebep olabilir. Kahvaltı ve akşam yemeklerinde çocukların süt, süt ürünleri, sulu yulaf lapası ve süt tatlısı gibi yiyeceklerden yemelerinin faydalı olacağını söyleyen Locke şekerin çok az kullanılması veya hiç kullanılmaması, aynı şekilde tuzdan da uzak durulması gerektiğini belirtir.

⁵¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1418; [Türkçe Tercümesi, s. 19.]

⁵² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1419; [Türkçe Tercümesi, s. 19.]

Eğer çocuk acıkırsa yalnızca bir parça kuru ekmeğin yeterli olacağını da belirten Locke'a göre yemek yemeye ilgili yapılan birçok yanlış geleneklerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca öğünlerin belirli bir saatinin olması da doğru değildir.⁵³ Locke ilk atamızın cennetten kovulmasına neden olan meyvenin cazibesine çocukların kapılmaktan kendilerini alıkoyamayacaklarından bahseder. Ancak meyvelerin dolu bir mideyle birlikte değil, yemekten önce yahut aralarda yenmesinin doğru ve faydalı olduğunu belirtir.⁵⁴ Bir diğer husus olan uyku ile ilgili olarak da çocukların uyku alışkanlıklarının küçükken kazanmalarıdır. Gece geç saatlere kadar kalmamaları ve sabah erkenden kalkmaları onların günlerini planlı ve verimli geçirebilme alışkanlığı kazanmaları açısından oldukça önemlidir.⁵⁵

Yatağın sert olması önemlidir. Çünkü yumuşak yatak vücudun şeklini bozar ve birtakım rahatsızlıklara sebep olur. Yastığın da bazen sert, bazen de yumuşak olması gerekir. Böyle olması ilerde evinde olmadığı zamanda, çeşitli nedenlerle başka yatakta yatmak zorunda kaldığında o zaman da rahatlıkla uyuyabilmesini yardımcı olacaktır. Böylece doğanın sağladığı en önemli ilaçlardan olan uykudan mahrum kalmayacaktır.⁵⁶

2.2. Karakter Eğitimi

Kişi, çocukluğunda aldığı eğitim kadardır. Çünkü yapacağı doğru ve yanlışlar küçükken aldığı eğitimin bir sonucudur. Vücudun gücü onun karşılaştığı zorluklar ve sıkıntılara ne kadar dayanabilirse o kadardır. Aynı şekilde aklın gücü de zorluklar karşısında onun yapabildikleri kadardır. Bütün erdem ve değerlerin temel prensibi, insanların arzuların hilafına hareket edebilmeleri ve aklı kullanabilmelerine dayanmaktadır.⁵⁷ Ebeveynlerin yaptığı en büyük hatalardan biri de çocuklarına olan sevgileri yüzünden onların yaptıkları olumsuz davranışları hoş görmeleridir. Böyle olunca o çocuklar büyüdüklerinde de aynı olumsuz davranışları yapmakta bir sakınca görmeyeceklerdir.⁵⁸

⁵³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1421; [Türkçe Tercümesi, s. 23.]

⁵⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1423; [Türkçe Tercümesi, s. 26.]

⁵⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1424; [Türkçe Tercümesi, s. 27.]

⁵⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1425; [Türkçe Tercümesi, s. 28.]

⁵⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1428; [Türkçe Tercümesi, s. 32.]

⁵⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1429; [Türkçe Tercümesi, s. 33.]

Çocukları disipline etmek ve onların iradelerine hâkim olmak için küçük yaştan itibaren doğru şekilde davranmaya çalışılmalıdır. “Peki, bu dönemdeki doğru davranış nasıl olmalıdır?” sorusuna Locke onların aşırı sevgiyle şımartılıp yaptıkları olumsuz davranışları hoş görmemek ve ebeveynlerine korkuyla karışık bir sevgi duymalarını sağlamak olmalıdır şeklinde cevap verir. Çünkü sevgi olmadan salt korkuya dayanan bir itaat, çocuk terbiye yaşını geçip artık bir yetişkin olduğunda işe yaramayacaktır. Locke’a göre disiplin süreci çocuk gençken daha katı olmalı lakin çocuk büyükçe yumuşatılmalıdır. Davranışların kontrolü ve değiştirilmesi çok küçükken yapıldığından çocuk bunun başlangıçtan beri olduğunu ve doğal bir şey olduğunu düşünecektir. Bu duruma hayranlık ve sevgi yerleşene kadar devam edilmelidir.⁵⁹ Ancak burada bir risk var ki o da uygulanan bu yöntemin çocuğun şevk ve heyecanını kırması yahut yok etmesidir.

Ödül ve cezayla ilgili olarak Locke, kullanılmasının kötü sonuçlar doğurabileceğini söyleyerek bunun yerine çocuklara saygı görme veya gözden düşmenin öğretilmesi gerektiğini, bunun çok daha etkili olacağını belirtir.⁶⁰ Locke’a göre eğitimde yapılan başka bir hata ise çocukların zihinlerini onların anlamadıkları kurullarla doldurmaya çalışıp başarılı olmalarını beklemektir. Çocuklar bir şeyi yapamadıklarında onlardan tekrar yapmalarını istemek yerine onlara öğretmeye çalışıp öğrenene kadar tekrar etmektir. Çocukların yapamayışlarının zekâ ile ilgisinin olmadığını söyleyen Locke’a göre bunun sebebi onların henüz alışkanlık kazanmamış olmalarıdır.⁶¹

Bir eğitmenin en önemli özelliklerinden birisi çocukların doğalarını iyi tanıyabilmesidir. Bir eğitmen hiçbir zaman çocuğun doğal olan bazı hallerini değiştirmeye çalışmamalıdır. Zira bunun gerçekleşmesi oldukça zordur. Çünkü Tanrı insanların vücut yapılarını nasıl şekillendirdiyse onların zihinlerine de bazı karakterler yerleştirmiştir.⁶² Çocuğun yaptığı bazı hatalar büyümeyle birlikte kaybolacağından bu türden hataları düzeltmek için çalışılmaya gerek yoktur. Çocukları övmek ve saygı göstermek suretiyle onlarda iyi huy ve nezaket

⁵⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1435; [Türkçe Tercümesi, s. 41.]

⁶⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1439; [Türkçe Tercümesi, s. 45.]

⁶¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1442; [Türkçe Tercümesi, s. 50.]

⁶² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1443; [Türkçe Tercümesi, s. 52.]

prensiplerinin her daim canlı tutulmaya çalışılması oldukça önemlidir.⁶³ İyi bir eğitim, zaman ve gözlem noksanlığının neticesi olarak çocukta oluşan dış görünüşteki kabalık, zihinlerinin iç terbiyeyle biçimlendirilip alışkanlık kazandırılırsa ve etrafında örnek alabileceği iyi insanları görürse yaşı büyüdükçe kaybolup gidecektir.⁶⁴

Locke ahlaksızlığın gençler arasında hızla yayıldığını, eğer çocuk dışarıya bırakılıp kendi arkadaşlarını seçmesine izin verirse onları korumanın oldukça zor olacağını ve çocuğunu korumak isteyenlerin ise çocuğu evde eğiterek ancak bunu engelleyebileceklerini belirtir. Ona göre eğitimde asıl amaçlanan şey erdem olup bu yalnızca oynayıp zıplamakla sahip olunacak bir şey değildir ve ancak evde gözetim altında verilecek eğitimle mümkündür.⁶⁵

Locke'in dikkat çektiği bir başka husus ise çocuktan hem kendisine hem de diğerlerine göstermesi beklenen saygıdır. Ona göre bunu isteyen ebeveynin önce oğluna saygı göstermesi gerekir. Çocuklar taklit ederek öğrendiğinden ondan yapılması istenmeyen bir davranışı onun gözü önünde yapmamak gerekir. Çocukların yetişkin birer insan olarak görülmesinin bu davranışı kazandırmakta çok önemli olduğunu belirten Locke'a göre çocuklar erken yaşlardayken kendilerini bir yetişkin olarak görmek isterler ve uzun pantolon giymelerinin nedeni de rahatlığından değil, onu yetişkinliğe bir geçiş olarak görmelerindedir.⁶⁶

Çocukların öğrenmeleri gereken hiçbir şey onlara görev olarak yüklenmemelidir. Böyle olması çocuklarda öğrenilmesi istenilen şeye karşı bir nefret oluşmasına sebep olacaktır. Çünkü çocuklar yapacakları şeylerde özgür olduklarını ve tıpkı yetişkin biri gibi kendi istedikleri için yaptıklarını görmek isterler. Eğer bir çocuk ruhen iyi hazırlanabilirse isteksiz olduğu anlarda öğrendiğinin üç katı daha fazla şey öğrenebileceğini ifade eden Locke'a göre çocuk ne kadar oyun oynarsa oynasın yine de yaşı ve kapasitesinin gerektirdiği oranda öğrenmeye vakti olacaktır. Zorlamak çocukta nefrete yol açacağından ondan oyunu bırakıp şevkle dersine çalışmasını beklemek de hiç mantıklı olmayacaktır. Şayet her şey yeri ve zamanına uygun bir

⁶³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1446; [Türkçe Tercümesi, s. 55.]

⁶⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1447; [Türkçe Tercümesi, s. 56.]

⁶⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1451; [Türkçe Tercümesi, s. 62.]

⁶⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1452; [Türkçe Tercümesi, s. 63.]

şekilde yapılırsa her ikisi de çocuk için bir dinlenme olacak ve ders ve oyun arasında bir fark görmeyecektir.⁶⁷

Ceza konusuna dönecek olursak, dayakla çocuğun terbiyesinin nadiren mümkün olacağını belirten Locke'a göre şiddetli azarlar da kötü neticelere sebep olur. Örneğin ebeveyleerin otoritesini ve saygınlığını azaltır. Yine yapılan bu azarlamaların sebebi olarak çocuk kendisinden mi yoksa yapılan yanlıştan mı rahatsız olduğunuzu ayırt etmede zorlanacaktır. Şiddetli azarlamayla birlikte kaba sözler de geleceğinden çocuk bunu başkaları için söylerken rahatsız olmayacaktır. Çünkü o sözleri kullanmak için iyi bir yerden yetkilendirilmiş olacaktır.⁶⁸ Dayakla ilgili olarak Locke çocukların yalnızca bir hatalarından dolayı dövülebileceğini söyler. O hata da inatçılık ve itaatsizliktir. Fakat burada esas olan cezanın acı vermesi değil, utanma hissi uyandırmasıdır. Çocuk yaptığı şeyden dolayı dayığı hak etmiş olduğunu düşünmesi erdeme ait hakiki bağdır. Ancak zayıflık, unutkanlık ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalarda olması gerektiği gibi nazik ve ciddi uyarılar yeterli olacaktır.⁶⁹

Eğer irade yanlış yönlendirilmemiş ise onu düzeltmeye gerek olmadığından dayığa da gerek olmayacaktır. Zihin doğru bir şekilde yönlendirilirse, yönetilme ve otoriteye karşı gelme yoksa diğerleri yalnızca hata olarak görülebilir.⁷⁰ Ebeveyn, çocukların söz dinlemesini istiyorsa hakimiyeti onlara bırakmamalıdır. Onlar üzerinde hâkimiyet kurmak ve mantıksal neticelere varmak için nazik iyileştirme gibi başka iyi yollar da vardır. Burada Locke'ın kastettiği mantıksal sonuçlar çocuğun yaşı ve kapasitesine uygun davranmaya çalışmaktır. Yani uyarıların yaş ve kapasitelerine uygun olacak şekilde kısa ve basit mantıksal sonuçlar ileri sürerek yapılması gerekmektedir.⁷¹

Locke'a göre çocukları eğitirken ve davranışlarını şekillendirirken kullanılması gereken en sade, basit ve etkili yöntemin yapılmaması istenen davranışların örneğini önlerine koymaktır. Örneğin tanıdıkları insanların bu türden olumsuz davranışlarından örnekler göstermek onların bu davranışlardan kaçınması için oldukça etkili olacaktır. Çünkü kişinin zihninde örnekten başka daha nazik ve

⁶⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1453-1454; [Türkçe Tercümesi, s. 64-65.]

⁶⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1456; [Türkçe Tercümesi, s. 67.]

⁶⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1456; [Türkçe Tercümesi, s. 69.]

⁷⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1456; [Türkçe Tercümesi, s. 70.]

⁷¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1456; [Türkçe Tercümesi, s. 72.]

derine nüfuz eden bir şey yoktur.⁷² Bazı kötü davranışlara ortaya çıktığı anda müdahale edilmelidir. Örneğin ilk yalan söylemesi veya kötü bir hareketi görüldüğünde evvela onunla konuşulup bunun ne kadar kötü bir davranış olduğu ve ondan asla böyle bir şeyin beklenilmediği anlatılmalı ve bu durumdan utanması sağlanmalıdır.⁷³

Çocukların daha küçükken babaya karşı korkuyla karışık saygı duymasının sürdürülmesi durumunun çocuğun yaşı ilerledikçe biraz gevşetilebileceğini ifade eden Locke babanın onunla samimi olarak konuşmasının ve gerekirse ondan bazı tavsiyeler almasının ona iki şey kazandıracaklarını söyler. Bunların ilki, oğlunun düşünceleri babasının ona öğreteceği kurallar ve vereceği tavsiyelerle daha fazla yönlendirilmiş olur. Yani ne kadar erken yetişkin olarak görülürse o kadar erken yetişkin gibi davranmaya başlar. İkincisi de onun dostluğunu kazanmak olacaktır.⁷⁴

Çocukların çok sevdiği ama kötü huylardan biri olan diğer bir şey ise hâkimiyettir. Çocuklardaki hâkimiyet sevgisi kendini iki şeyde gösterir. Evvela doğar doğmaz ve sonraları yavaş yavaş isteklerinin yapılması için ağlarlar, huysuzlanırlar ve böylece çevresindekilerin onun isteklerini yerine getirmek üzere daima hazır olmalarını isterler. Bir diğer hâkimiyet sevgisi ise çocukların her şeyin kendilerinin olmasını istemeleridir. Locke bu huyları bertaraf etmek için çocukların uğruna ağlayıp sızladıkları şeye hiçbir zaman sahip olmamaları gerektiğini söyler. Örneğin çocuk açım dediğinde doğal bir ihtiyaç olduğundan ebeveyn gereğini yapmalı ancak ben şu yemeği istiyorum dediğinde reddedilmelidir.⁷⁵ Çünkü bu şekilde davranmakla çocuklar arzularına hâkim olmayı ve akıllarına itaat etmeyi öğreneceklerdir.⁷⁶

Çocuklar bir şeyler sorduğunda nazik ve adil bir şekilde cevaplanmalıdır. Locke'a göre diğer arzular bastırılırken merak çocuklarda desteklenip geliştirilmelidir. Çocukların eğitiminde dinlenmenin çalışma ve yemek kadar önemli olduğunu söyleyen Locke, zevk olmadan dinlenmenin olamayacağını, dinlenmenin de her zaman akla dayanmayıp bazen de keyfe bağlı olarak gerçekleşeceğini, bu yüzden sağlıklarına zarar vermediği sürece bu masumane davranışa izin verilmesi gerektiğini ifade eder.⁷⁷

⁷² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1460; [Türkçe Tercümesi, s. 72-73.]

⁷³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1461-1462; [Türkçe Tercümesi, s. 75.]

⁷⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1472-1473; [Türkçe Tercümesi, s. 87-88.]

⁷⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1476-1477; [Türkçe Tercümesi, s. 92-93.]

⁷⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1478; [Türkçe Tercümesi, s. 94.]

⁷⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1479; [Türkçe Tercümesi, s. 96.]

Çocuklarda birbirlerine karşı yapılan suçlamalar ani öfke ve intikam duygularıyla yapıldığından buna kesinlikle müsaade edilmemelidir. Çünkü bu onlara şikâyet etme zayıflığını öğretir. Dolayısıyla bu konuda esneklik sağlanmaması onlara küçük yaşlardan itibaren hem acıya katlanmayı hem de güçlü olmayı öğretecektir.⁷⁸

İstediklerine sahip olma konusunda ellerindekileri kolayca verebilmeyi böyle yaptıklarında kazanacakları saygı ve övgüyle birlikte en çok şeye sahip olacakları örneklerle çocuğa gösterilmelidir.⁷⁹ Cömertlik teşvik edilip desteklenirken adil olma kurallarının da ihlal edilmemesine özen gösterilmelidir.⁸⁰

Çocukların ağlamasına izin verilmemesini savunan Locke'a göre iki tür ağlama vardır. Biri inattan kaynaklanan ve hâkim olma isteğiyle gerçekleşen ağlama, diğeri de herhangi bir durumda duyulan acı ve üzüntü sebebiyle olan ağlamadır. Eğer dikkatle gözlemlenirse bu ikisinin kolayca birbirinden ayırtebilebileceğini söyleyen Locke, her iki durumda da ağlamaya izin verilmemesi, en azından teşvik edilmemesi gerektiğini ifade eder.⁸¹ Çünkü ona göre acı veren yahut acıyı devamlı hale getiren şey ruhlarımızdır ve aklın gücü ve hissetmemesi hayattaki kötülöklere va kazalara karşı koruma sağlayacak bir zırhtır. Eğer kişi bunu erken yaşlarda öğrenecek olursa çok şanslıdır.⁸²

Korkaklık ve cesaretin ruhlarla ilgili olduğunu belirten Locke'a göre korku sayet iyi yönetilebilirse yararı olan bir tutkudur. Ancak delice sergilenen cesaret, tehlikelere karşı vurdumduymazlık ve her küçük kötü olay karşısında korkup titremek de mantıklı değildir. Çünkü korku bize çalışkanlığımızı arttırmak ve tehlike karşısında kendimizi korumak maksadıyla verilmiştir.

Cesaret diğeri erdemlerin koruyucusu ve destekçisidir. Cesaret olmaksızın bir kişi kolay kolay görevine dayanıklılık gösteremez. Korkulan tehlike ve kötölöklere karşı durmamızı sağlayan cesaret, hayatımızda varlığımızın yönetiminde büyük yarar sağlar. Bu yüzden çocuklar daha erken yaşlarda mümkün olduğunca bu zırha büründürölmeye çalışılmalıdır.⁸³

⁷⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1481; [Türkçe Tercümesi, s. 97.]

⁷⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1481; [Türkçe Tercümesi, s. 98.]

⁸⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1478; [Türkçe Tercümesi, s. 99.]

⁸¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1482; [Türkçe Tercümesi, s. 100.]

⁸² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1484; [Türkçe Tercümesi, s. 102.]

⁸³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1485; [Türkçe Tercümesi, s. 103.]

Locke gerçek cesaretin kişinin kendine hâkim olması, herhangi bir kötülükle karşılaştığında üzerine düşeni noksansız yerine getirmesi olduğunu belirtir. Bir diğer husus ise çocukların derece derece korktukları şeylere alıştırılmasıdır. Bu şekilde çocuklar ileride girecekleri hayat mücadelesine karşı hazırlıklı olacaklardır.⁸⁴

Çocuklarda insansever olma duygularını yerleştirmenin ve onu daima canlı tutmanın başka bir yolu onlara kendilerinden aşağı olan insanlara karşı takındıkları tavır ve kullandıkları dil konusunda terbiyeli ve ölçülü olmayı öğretmektir. Bu gerçekleşirse otoriteleri güçlenir.⁸⁵

Oğlunun tembelliğinden şüphe eden bir baba evvela onu iyice gözlemlemeli bütün yaptıklarında oğlunun ilgisiz ve umursamaz mı yoksa yalnızca belirli şeylerde yavaş ve tembel, diğerlerinde arzulu ve istekli olup olmadığını tespit etmelidir. Çünkü bu ders yerine başka bir şeyi tercih eden çocukça bir davranış sergilemiş olabilir. Kendisine görev olarak tanımlandığından dersleri sevmemesi doğaldır. Bu sebeple onu oyun oynarken de gözlemlemelidir. Eğer yalnızca ders çalışmada tembellik ediyorsa bunun çaresi vardır. Yok, eğer tembelliği huy haline getirmişse bunun için daha fazla dikkat ve çaba göstermek gerekecektir.⁸⁶

Çocukların çok sevdikleri, onlarla vakit geçirmekten büyük keyif aldıkları oyuncaklarla ilgili olarak Locke, bir hususa ebeveynlerin dikkatini çekiyor: Ebeveynler çocuklarına her çeşit oyuncakları almamalıdır. Çünkü her türden oyuncuğa sahip olan çocukların zihni daima değişiklik arayacak, ne aradığını bilmeden sürekli yeni oyuncaklar isteyecek ve asla tatmin olmayacaktır. Eğer çocuğa çeşitli oyuncaklar alınmayacaksa çocuğunun ne ile oynayacağını soranlara ise Locke, çocukların oyuncaklarını kendilerinin yapması gerektiği en azından yapmak için uğraşmaları gerektiği cevabını verir. Ona göre bazen düzgün bir çakıl parçası, bir parça kâğıt, annesinin anahtarları veya onun canını yakmayacak herhangi bir şey dükkânlardan alınmış bozulan pahalı oyuncaklar kadar zihni dinlendirir.⁸⁷

Çocuğun sahip olmasının asla istenmediği en kötü niteliklerden biri olan yalanın söyleme ile ilgili olarak yanlış davranışları örtmek için kullanılan çok ucuz bir

⁸⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1486-1487; [Türkçe Tercümesi, s. 105-106.]

⁸⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1491; [Türkçe Tercümesi, s. 111.]

⁸⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1495; [Türkçe Tercümesi, s. 115.]

⁸⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1499; [Türkçe Tercümesi, s. 120.]

örtü olduğunu ve çocuğun bu yönteme başvurmasını engellemenin oldukça zor olduğunu belirten Locke'a göre çocuğun buna aşırı derecede nefret dolu olarak yetiştirilmesi gerekir.⁸⁸

Locke'a göre oğlunun eğitimini önemseyen bir babanın ondan sahip olmasını isteyeceği dört şey vardır: Bunlar sırayla erdem, akıl, görgü ve bilgidir. Erdem bir insanın sahip olabileceği, o kişiyi değerli, saygın biri yapabilecek nitelikler arasında ilk sıradadır. Locke erdemini temeli olarak çocuklara erken yaşlarda bağımsız ve üstün bir varlık olan Tanrı fikrinin yerleştirilmesi gerektiğini ifade eder.⁸⁹ Akıllı kişinin yapacaklarını öngörerek ve olması gerektiği şekilde yapması olarak tanımlayan Locke'a göre akıl, sağlam bir zihnin tabiatı ve onun tecrübeyle birlikte kullanılmasının ürünüdür.⁹⁰ Nazik bir beyefendinin sahip olması gereken diğer bir vasıf terbiyedir. Ona göre kötü terbiyenin birisi, koyun gibi diye de nitelendirilen uysallık ve utangaçlık, diğeri de davranışlarda görülen ihmal ve saygı göstermemedir.

Locke bu kötü huylardan hem kendimiz hem de başkaları ile ilgili kötü düşünmekten vazgeçilerek kurtulunabileceğini belirtir. Bir beyefendiden sahip olması beklenen diğer nitelik görgü olup Locke bunu görgüsüzlüğü açıklayarak anlatır. Görgüsüzlük ona göre ilişki içinde bulunduğu kişilerin memnuniyetini umursamamak ve insanlara karşı kaba ve saygısız davranmaktır. Günümüzde gençler arasında bu kötü nitelik hızla yayıldığından onlar bu tehlikeye karşı uyarılmalı ve korunmalıdır.⁹¹ Çocuk konuşmaya başladığında okuma ve yazma da öğretilmeli ancak bu hiçbir zaman çocuğa bir görev olarak sunulmamalıdır. Locke öğrenimin çocuklar için oyun ve eğlence haline dönüştürülmesi gerektiğini ifade eder. Örneğin alfabe, zar, yahut oyuncak türünden şeylerle oyun oynarmış gibi öğretilir.⁹² Bu şekilde nazik yöntemlerle okumaya başlayan çocukların konusunu seveceği kitaplarla ödüllendirilmesinin iyi olacağını ifade eden Locke, bunun için Ezop masallarının iyi bir seçim olacağını belirtir.⁹³ Yabancı dilin öğrenilmesi ile ilgili olarak İngilizceyi konuşmaya başladıktan sonra çocukların ikinci bir dili öğrenebileceğini söyleyen

⁸⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1500; [Türkçe Tercümesi, s. 121.]

⁸⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1501; [Türkçe Tercümesi, s. 123.]

⁹⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1504; [Türkçe Tercümesi, s. 127.]

⁹¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1505; [Türkçe Tercümesi, s. 128-130.]

⁹² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1512; [Türkçe Tercümesi, s. 1137-138.]

⁹³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1514; [Türkçe Tercümesi, s. 140.]

Locke, Fransızca'yı önerir. Bunun sebebi olarak da insanların dil bilgisi kurallarıyla değil de sürekli konuşarak bu dili öğretmelerini örnek gösterir. Fransızca iyice öğrenildikten sonra Latincenin de aynı usülle öğretilbileceğini vurgulayan Locke yabancı dil öğrenilirken çocukların kendi dillerini unutmamaları gerektiğini söyler.⁹⁴ Ancak okuldan çıktıktan sonra hayatlarında belki de bir daha hiç işlerine yaramayacak olan bu dil için zaman harcanmasını da mantıksız bulur.

2.3. Öğretmen Hakkında

Locke evde eğitimi savunurken bunun çocuğu dışarıda karşılaşacağı akranlarından göreceği olumsuz davranışlardan koruyacağına inandığından ona göre dünya hakkındaki bilginin eksikliği ve bunun mahcubiyeti evde eğitime atfedilen hatalardan değildir. Öyle bile olsa tedavisi mümkündür. Dolayısıyla çocuğun dışardaki kötü yetişmiş çocuklarla karşılaşp onlarla sohbet etmek suretiyle masumiyetinin feda edilmesi hiç de akla uygun bir hareket olmayacaktır.⁹⁵

Locke okuldaki çocukların farklı aile yapılarından gelmesi sebebiyle çocuğun onlardan hangi olumsuz davranışları öğreneceğini tahmin etmenin oldukça zor olduğunu belirtir ve okuldaki çocukları oyun arkadaşı sürüsü olarak tanımlar. Buna karşın çocuğuna evde eğitim veren bir babanın onu istediği olumlu niteliklere sahip bir beyefendi olarak yetiştirme imkânına sahip olacağını söyler. Bu durumun sebebinin okuldaki öğrenci sayısının fazla oluşuna bağlayan Locke, çocuğun okulda ders kitaplarından başka bir şeyi öğrenmesinin beklenmemesi gerektiğini ifade eder.⁹⁶

Çocuklar konuşmaya başladıkları andan itibaren çevrelerinde onları doğru yönlendirecek, kötü arkadaştan uzak tutacak, tedbirli ve çalışkan insanlara ihtiyaç olduğunu düşünen Locke, bu özelliklerin sıradan maaşlı çalışan birinde olmayacağını ve bunun için tabiri caizse biraz paraya kıymak gerektiğini ifade eder.⁹⁷ Böyle iyi yetişmiş birini bulan bir babayı malına yeni araziler ekleyen birine benzetir ve çocuğun mal varlığını arttırıp aklını fakirleştiren birinin yaptığı iyi bir babalık değildir der.⁹⁸

⁹⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1518; [Türkçe Tercümesi, s. 144.]

⁹⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1449; [Türkçe Tercümesi, s. 59.]

⁹⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1449; [Türkçe Tercümesi, s. 60.]

⁹⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1464-1465; [Türkçe Tercümesi, s. 77.]

⁹⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1464; [Türkçe Tercümesi, s. 78.]

Locke insanların genellikle ağırbaşlı ve bilgili bir öğretmen bulduklarında “işte öğretmen böyle olmalı” dediklerini belirtir. Tıpkı bir terzinin günün modasına uygun elbiseler dikmesiyle yahut bir dans hocasının hareketlerine belirli bir tarz vermesiyle çocuğun iyi yetişmiş bir beyefendi olamayacağı gibi terbiye ve görgü kurallarına hâkim iyi yetişmiş bir öğretmen olmadan da çocuğun hedeflendiği gibi yetişemeyeceği açıktır. Locke’a göre görgüye sahip olmayan bir çocuğun başarıları onun bu kusurunun unutulmasını sağlayamaz. Bu durum yalnızca gurur ve kendini kandırmaya yarar.⁹⁹ Kötü yetiştirilen bir insandaki cesaret vahşilik demektir. Hiç kimse güzelce işlenmemiş bir elması takıp sokakta gezmek istemez. İyi nitelikler de aklın değişmeyen zenginliğidir. Ancak onu güzelleştiren ise görgüdür. Buna ek olarak çocuğun bir öğretmenin eli ve dikkati ile şekillendirilmesi güzel bir durumdur.

Uyarılar çoğunlukla otorite kimdeyse ondan gelir. Bazı uyarıların yetişkin biri için bile zor olabildiğinden, görgsüzlük problemi temelde bir öğretmenin ilgilenmesi gereken bir durumdur. Bu yüzden öğretmenin iyi yetişmiş görgü sahibi biri olması gerekir.¹⁰⁰ Öğretmen, öğrencisine insanlara tam anlamıyla güvenmesini ya da güvenmemesi gerektiğini öğretmelidir. İnsanların gerçek yüzünü gösteren işaretlerin ne olduğunu araştırıp öğrenmesini sağlamalıdır. Böylece çocuk gerçek dünyaya açıldığında kendini daha güvende hissedecektir.¹⁰¹ Gerçek dünyadan habersiz yetişen çocuklar dünyaya açıldıklarında dünyanın onlara anlatılandan daha farklı bir yer olduğunu göreceklerdir. Dolayısıyla çocuklar henüz gerçek dünyaya açılmadan onu öğrendikleri takdirde sonradan karşılaşacakları bazı olumsuz durumlara hazırlıksız yakalanmayacaklardır.¹⁰²

Bir öğretmenin en önemli görevi öğrencisinin davranışlarını ve zihnini şekillendirmektir. Ona güzel alışkanlıklar, erdem ve bilgeliğin ilkelerini öğretmektir. Locke öğrencisini yalnızca derslerle meşgul edip yalnızca derslerde ileri gitmek için yönlendiren öğretmenin suçlanması gerektiğini belirtir.¹⁰³ Öğretmen tüm zamanını ders anlatmak ve öğrenmesi gerekenleri ona öğretmeye çalışmakla geçirmemelidir. Baba ve oğul arasındaki samimiyet öğretmen ve öğrenci arasında da mümkündür.

⁹⁹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1465; [Türkçe Tercümesi, s. 79.]

¹⁰⁰ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1467; [Türkçe Tercümesi, s. 80.]

¹⁰¹ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1467; [Türkçe Tercümesi, s. 82.]

¹⁰² Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1467; [Türkçe Tercümesi, s. 83.]

¹⁰³ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1468; [Türkçe Tercümesi, s. 86.]

Öğretmen, öğrencisinin söylediklerini dinleyip, kitapta verilenlerle ilgili olarak kıyaslamalar yapmasını sağladığı takdirde kuralların daha basit ve daha derine işlemesini sağlamış olacaktır. Böylece öğrenci de saygı gördüğünü fark edecek ve bilgiye değer verecektir.¹⁰⁴

2.4. Yabancı Dil ve Dilbilgisinin Öğretilmesi Hakkında

Bir dilin gramerinin o dilin iyice öğrenilmesinden sonra mümkün olabileceğini belirten Locke, dil bilgisinin kişiye konuşmayı değil dilin kurallarına bağlı güzel konuşmayı öğrettiğinden buna ihtiyacı olmayanların öğrenmesine de gerek olmadığını belirtir. Ona göre güzel konuşma sanatına ihtiyaç olmadığı durumlarda dilbilgisine de ihtiyaç yoktur.¹⁰⁵ Locke yazma alıştırmaları için bir dilden diğerine çeviri çalışmasının faydalı olacağını belirtir. Bunun için örneğin Latince'den İngilizce'ye çeviri yapılabileceğini ve çevirinin konusunun da özellikle coğrafya, astronomi ve anatomi olmasının en azından lazım olacak bilgileri öğrenmesi açısından önemli olduğunu ifade eder.¹⁰⁶ Gramer okullarında dil öğretiminde yapılan bir diğer hatanın öğrenmenin zorlaştırılıp itici hale dönüştürülmesiyle yabancı dil öğreniminin engellenmesi olduğunu belirtir. Çocuklara yazarların eserlerinin çoğunun ezberletilmesinin onlara herhangi bir fayda sağlamayacağını düşünen Locke dilin yalnızca konuşarak ve okuyarak öğrenileceğinin altını çizer.¹⁰⁷

Yabancı dil öğretilirken aritmetik, coğrafya, kronoloji, tarih ve geometri gibi derslere giriş yapılabileceğini, bu sayede çocuğun hem dili hem de o bilimlerini öğrenme imkânı yakalayacağını belirten Locke, ilk olarak coğrafya ile başlamak gerektiğini çünkü dünyanın şekli, bazı krallık ve ülkelerle ilgili öğrenilenlerin yalnızca göz ve hafıza egzersizi olmayacağını, ayrıca öğrencinin onları öğrenirken keyif de alacağından öğrendiklerini kolay kolay unutmayacağını belirtir.¹⁰⁸ Her çocuk birbirinden farklı özelliklere sahip olduğundan kendi niteliklerine uygun eğitimden geçmelidir.

¹⁰⁴ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1474; [Türkçe Tercümesi, s. 88-89.]

¹⁰⁵ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1526; [Türkçe Tercümesi, s. 154.]

¹⁰⁶ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1527; [Türkçe Tercümesi, s. 155.]

¹⁰⁷ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1530; [Türkçe Tercümesi, s. 158.]

¹⁰⁸ Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, s. 1532; [Türkçe Tercümesi, s. 161.]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HERBERT SPENCER VE EĞİTİM

3.1. Spencer'ın Genel Olarak Felsefesi

Spencer 1859'da yayınladığı “Hangi Bilgi Daha Değerlidir?” adlı makalesinde eğitimin amacının “bizleri eksiksiz ya da tam bir hayata hazırlamak” olduğunu ifade eder. Ona göre bir dersin değerinin belirlenmesi, hayatın önemli etkinliklerinin ve ihtiyaçlarının göz önüne alınıp sınıflandırılması ve sonra bunlara ne kadar iyi hazırladığının değerlendirilmesiyle mümkündür. Bu yöntemle Spencer bilimsel bilginin tüm konularının hayata hazırlanmakta daha yararlı olduğu sonucuna ulaşır.¹⁰⁹

Spencer, 1884 yılında yayınladığı *Devlete Karşı İnsan* adlı eserinde liberalizmin, biçim değiştirip yeni bir şekle büründüğünü ve öncekinden daha kötü olabilecek bir tür despotizme dönüşebileceğini iddia eder. Ona göre özgürlük devlete karşı da özgür olmaktır. Spencer kitabının ilk makalesinde liberalizmin devlet baskısına karşı olmak manasından devlet baskısı olmaya doğru geçirdiği aşamalardan bahseder. Spencer'a göre modern dönemde artık liberalizm yeni bir tür tutuculuğa dönüşmektedir. Spencer'ın bununla ilgili verdiği örneklerden biri de eğitimin devlet eliyle, karşılıksız olarak yapılmasının zararlıdır. Ona göre bu, tek tip eğitim demek olduğundan okulların ve eğitimin ücretsiz olması devletin kendi istediğini öğretmekte özgür olması demek olacaktır. Bu durum bireysellik ve hürriyet ilkeleriyle çelişmektedir. Bu tip eğitimi Spencer “ilmi papazlık” olarak adlandırır.¹¹⁰

19. yüzyıl felsefesini 18. yüzyıldan farklı kılan en büyük özellik gelişme ya da diğer bir ifadeyle evrim düşüncesidir. Darwin ve Spencer bu düşüncüyü bitki ve hayvan türlerinin oluşumlarını açıklarken kullanmışlardır. Gelişme düşüncesini *Doğal Ayıklanma Yoluyla Türlerin Meydana Gelişi* adlı eserinde canlıların dünyasına uygulayan Darwin biyoloji alanında büyük bir çığır açmıştır. Canlılar arasında daima

¹⁰⁹ Cubberley, Ellwood P., *Eğitim Tarihi II*, (Çev. Engin Noyan), Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, s. 295.

¹¹⁰ Spencer, Herbert, *Devlete Karşı İnsan*, (Çev. Yavuz Selim Altındal), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 38.

bir mücadele vardır ve bunun sebebi, canlıların çevredeki besin maddelerine göre daha fazla çoğalmasındır.

Bu teoriye göre, belirli yaşama şartlarına daha iyi uyum sağlamış olan türün meydana gelişi, yaşam savaşının mekanik sonucu olan ayıklanma ile gerçekleşir. Bu anlayışta organizmanın hiçbir etkinliği olmayıp her şey mekanik olarak meydana gelir. Spencer'a göre ise evrim bazı yasaların bir sonucu değil, kendisi başlı başına bir yasa olup, yalnız canlıların değil bütün doğanın en yüksek yasasıdır. Spencer, doğal ayıklanmayı önemli görmekle birlikte, canlının kendi yeteneklerini kullanmasıyla oluşan gelişmeyi daha önemli görür. Burada Spencer canlıyı yalnızca mekanik bir ayıklanmanın konusu olmaktan çıkarıp canlının kendisini de etkin kılmasıyla Darwin'den ayrılır.

1893 yılında bitirdiği ve 10 ciltten oluşan *Sentetik Felsefe* olarak adlandırılan eserin *İlk Prensipler* adını taşıyan birinci cildinde sentetik bir felsefenin esasları anlatılır ve başlığı "Bilinmeyen" olan bir bölüm takip eder. Burada bilimin sınırları ile din ve bilim arasındaki ilişki incelenir.¹¹¹ Çünkü eskiden beri her ikisinin de birbirlerinin alanlarına müdahale etmesi ya da sorunları çözmeye kalkışması sürekli çatışmaya sebep olmaktadır. Burada Spencer'ın ilk olarak tespit ettiği şey evrenin başlangıcı hakkındaki bütün teorilerin bizi bir kavranamazlığa sürüklediğidir. Spencer insan zihninin sınırlarını aşan hiçbir şeyin bilinmeyeceğini söyler. Spencer'a göre evrenin başlangıcı, menşei gibi konularda dinlerin ortaya koyduğu inançlar, kişinin deney alanına girmediğinden ve doğruluğunu kontrol etmek de mümkün olmadığından haklarında doğru ya da yanlış şeklinde bir hüküm verilemez. Çünkü ona göre objektif ve sübjektif şeylerin kendi töz oluşları açısından mahiyetleri bilinemez.¹¹²

Bilimsel bilgi için de durum aynıdır. Örneğin maddenin sonsuzca bölünebilmesi ya kavranamazdır ya da bölünmesinin bir limiti vardır ki bu da aynı şekilde kavranamaz. Spencer'a göre bu anlam belirsizliğinin nedeni bilginin izafi oluşudur.¹¹³ Spencer dış dünyanın varlığı ve bilginin temel kavramaları noktasında realistler gibi düşünürken, bilmeyi objelerin karşılaştırılması ve bunların arasında ilişkiler kurmak olarak değerlendirmesiyle de pozitivistler gibi düşünür. Her şeyin

¹¹¹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 426.

¹¹² Herbert Spencer, *İlk Prensipler*, (Çev. Selmin Evrim), MEB, İstanbul, 1947, C. 1, s. 90.

¹¹³ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, 349.

kaynağı olarak tasarlanan ‘kuvvet’i, evrenin son temelini, ‘mutlak’ı bilinmez sayar.¹¹⁴ Spencer’a göre kavramlar deneyin sınırlı dünyasında kaldıkları sürece açıktırlar ve işe yararlar. Çünkü biz yalnızca sınırlı ve sonlu olanı bilebiliriz. Spencer din ve bilimin en nihayetinde varlığın en iç özünün bizim açımızdan bilinemez olduğu fakat bu özün kendisini deney dünyasında göstermesi üzerine bilimsel bir bilginin olabileceği noktasında uzlaşacaklarını dile getirir.

Bilim, yasalarını tümevarım yoluyla elde eder ve felsefe de bunları bir birlik içinde derlemeye çalışır. Fizikte yapılan araştırmalar bizi doğadaki olayların birbirleriyle olan ilişkilerini örneğin iten ve çeken kuvvetler arasındaki ilişkiyi açıklamaya iter. Doğadaki her oluş bu kuvvetlerin bir bileşkesi olup bu ilişki yalnızca cansız doğada değil, aynı zamanda canlı doğada ve insanlar arasındaki beraberlikte de geçerlidir. Fakat Spencer bunları söylemekle felsefedeki sentez probleminin çözülmeyeceğini düşünür. Çünkü yalnızca bu kuvvetler arasındaki ilişkiyi söylemek onu bilmek anlamına gelmez. Spencer’a göre bir nesneyi tam olarak bilmek için onun tarihinin de bilinmesi gerekir. Spencer her fenomenin bir tarihinin olduğunu söyler. Ona göre bir fenomen ortaya çıkar ve daha sonra kaybolur. Her bilim kendi fenomenlerinin tarihini anlatır. Ancak burada yapılması gereken bu çeşitli tarihi süreçlerin ortak oldukları çizgilerin olup olmadığını, varsa bunlardan genel bir gelişme yasası çıkarılabilip çıkarılamayacağını aramaktır.¹¹⁵ Spencer’a göre az veya çok her gelişmenin açık bir şekilde görülebilen üç belirtisi olup ancak bunlar bir araya geldiğinde gelişme tam anlamıyla kavranabilir. Bazen olaylarda bütünleşme yerine, dağılma ve çürüme gözlemlenir; hareketin yutulması sonucunda meydana gelen bu dağılmalar Spencer’ın felsefesinde çözümlenme olarak adlandırılır.¹¹⁶

Gelişmenin ilk belirtisi bir bütün halinde bir araya gelme, toplanmadır. Toplanma, Spencere’a göre bir fenomenin oluşması, öncesinde ayrı ayrı bulunan öğelerin bir yerde toplanıp birleşmeleri anlamına gelir. Canlılarda büyüme, dağınık bulunan öğelerin organizmanın kendisinde toplaması ya da toplumlardaki şekliyle gelişme dağınık halde yaşayan bireylerin boylar ve uluslar halinde birleşmesi gibi.

¹¹⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 427.

¹¹⁵ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 427.

¹¹⁶ Spencer, *İlk Prensipler*, 404.

Gelişmenin ikinci belirtisi toplanmanın ya da bütünleşmenin çözülmesidir. Çözülme aslında başlangıçta kendi içinde bir cinsten olan bütünleşmenin zamanla ayrı cinsten olması demektir. Toplum alanındaki gelişme, zamanla meydana gelen iş bölümü dolayısıyla farklı grupların meydana gelmesi gibi bir çözülmüdüdür.

Gelişmenin üçüncü belirtisi ise belirlenimdir. Bu bütünleşmenin çözülme aşamasında başlangıçta bir cinsten olan kütlede başlıkların meydana gelmesidir. Bunun dağılmadan farkı şudur: Gelişme daha az belirli ve düzenli olandan daha çok belirli ve düzenli olan bir duruma geçiştir. Spencer'a göre dünyadaki bütün varlık alanlarında gelişme süreçleri aynı yolu takip eder.

Spencer biyoloji alanında gelişme ile ilgili olarak hayatın ne olduğu sorusuna canlı şeklinde cevap verir. Ona göre hayatın yetkinliği o canlının iç ve dış bağlantılarının uygunluğunun gelişmişliğine bağlıdır. Spencer, Darwin'in doğal ayıklanma ilkesini benimsemekle birlikte elenmenin yalnızca mekanik olması noktasında ondan ayrılır.

Psikoloji alanıyla ilgili olarak canlılardaki gelişme ruhi hayat için de geçerlidir. Beyin ve sinir sistemi, bütün cisimsel şeyler gibi tek çeşitli öğelerden bütünleşme ve ayrışma ile gelişip oluşmuşlardır. Aynı durum bilinç için de geçerlidir. Spencer ruhun gelişmesinin başlangıcına yalın duyguların gerçek bir dokusunu koyar. Bunlardan sonra bütünleşme ve ayrışma ile çeşitli duyular, düşünceler, tasarımlar oluşacaktır. Bunun gibi, refleks mekanizmasından başlayıp içgüdüden geçerek zekaya ulaşan bir gelişme olmuştur.¹¹⁷ Burada yine uyumun gittikçe olgunlaştığı görülüyor.

Sosyolojik alanda ise gelişmeyle ilgili olarak bugünkü karmaşık yapıdan oluşan devlet mekanizmalarının başlangıçta ilkel bireysel yapıdan oluştuğu ancak uzun bir gelişme sonunda mevcut yapılarına kavuştukları söylenebilir. Aile, toplum, devlet gibi yapılar organik oluşumlardır. Bir sosyal organizmanın organları bilince sahip tek tek duyabilen varlıklar olup toplum yapısı bu tek bilinçler dışında toplu bir bilince sahip değildir.

Spencer'ın ahlak alanıyla ilgili görüşlerinin temelinde yine onun bu gelişme fikri yatar. Spencer'a göre hak-haksızlık, iyi-kötü ve ahlak gibi kavramlar uyumun sonucunda oluşmuş fenomenlerdir. Bunlar insan türünün yarar veya zarar bakımından

¹¹⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 429.

eylemlerinin sonuçları üzerinden yapılmış olan deneyimlerin birer kalıntılarıdır. Karşılaştığımız bazı davranışlar onaylamak veya reddetmek türünden duygusal bazı tepkiler vermemizin arkasında sayısız insan kuşaklarının bize bıraktığı deneyimler vardır.

Spencer için ahlakın toplum sağlığını koruyan bir kurallar bütünü olarak görülmesinin sebebi, toplum içindeki beraberliğin devamı, toplumun yıkılmasının önüne geçilmesi ve bireyin huzurunun bozulmaması için kendilerine uzunca bir süre ulaşamayacak birtakım davranış biçimlerinin varlığının zorunlu olmasıdır. Buna dayanarak Spencer iki türlü ahlaktan bahseder. Birincisi, gelişmesini sonuna kadar tamamlamış olan gelecekteki insan toplumunun ahlakı olan ‘mutlak ahlak’tır. Bu ahlak anlayışının hakim olduğu düzende insanların ilgi ve çıkarları dengede olacaktır. İkincisi ise varlığı uğruna başkalarıyla savaşanların oluşturduğu ‘henüz olmakta olan ahlak’tır. Bu ahlak anlayışına sahip toplumlarda bir yandan bireylerin başka toplumların üyelerine karşı düşmanlık duygularının hep taze tutulması istenirken, diğer yandan aynı bireylerden kendi toplumunun bireyelerine karşı sevgi ve dostluk duymaları istenir. Bu birbirine aykırı ahlak kuralları sabit ve değişmeyen ahlak duygularının olmadığını gösterir. Spencer’a göre ahlakta ulaşılacak son erek hayata yararlı olmak, yani insanın korunma ve gelişme ihtiyacına hizmet etmektir.¹¹⁸

3.2. Spencer'ın Etkisi

Spencer'ın özel sekreteri J. H. Bridge'in Amerika'ya göç etmesi, Spencer'ın görüşlerinin Amerika'da yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Spencer'la birlikte Darwinizm deyince akla gelen isimlerden olan Yale Üniversitesindeki sosyolog William Graham Sumner, Spencer gibi Darwin'in hayvanlar dünyasıyla ilgili olarak ‘en uygun olanın hayatta kalması’ (*survival of the fittest*) ve ‘insanlarla ilgili olarak ‘bırakınız yapsınlar’ (*Laissez faire*) teorileriyle kapitalizmin kurumlarının uygulamaları arasında paralellikler kurdu. 1886'da Michigan'dan Amerikalı bir profesör, Rousseau'nun *Emile*'inden sonra eğitim hakkında en faydalı ve en derin

¹¹⁸ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 430.

yazılmış olan kitap, hiç şüphe yok ki Herbert Spencer'in eseridir demektedir.¹¹⁹ Richard Silberman bir yazısına şöyle başlıyor: Dewey'den önce, Spencer vardı.¹²⁰

Amerika'da konferans turuna çıkan Spencer'in *Popular Science Monthly* (Aylık Popüler Bilim) dergisinde çıkan yazıları en çok okunan yazılar arasına girdi. Spencer'in eğitimle ilgili olarak belirlediği beş faaliyet alanıyla ilgili görüşlerinden yola çıkan Ulusal Eğitim Derneği komisyonu Amerika'daki ortaokul eğitiminin yeniden organizasyonuna dair yazdığı bir raporda hayatta önemli olan yedi faaliyet alanı (sağlık, temel süreçler, aile üyeliği, mesleki eğitim, vatandaşlık eğitimi, ahlaki karakter ve boş zamanın kullanımı) belirledi. Amerika'da olduğu gibi Fransada da oldukça etkili olan Spencer'in kitabı Fransızca'ya çevrildikten sonra on baskı yapmıştır. Fransız Pedagoji Tarihiçisi Gabriel Compayré *Pedagoji Tarihi* adlı kitabında Spencer'in *Eğitim: Zihinsel, Ahlâki ve Bedensel* adlı kitabını bölüm bölüm eleştirel olarak incelemiştir.¹²¹ Compayré, Spencer'in düşünceleri ile Pestalozzi'nin düşüncelerinin yakın bir uyum içinde olduğunu yazmaktadır.¹²² Coğrafi olarak Batı'ya uzak olmasına rağmen Spencer, Çin ve Japonya'yı da etkilemiştir. Özellikle Japon Baron Kaneko Kantero Spencer'a Japonya'nın takip etmesi gereken siyaseti sorduğunda, Spencer ona mümkün olduğu kadar Avrupalıları kendilerinden uzak tutmalarını tavsiye eder.

Türkiye'de ise Beşir Fuad, Spencer'in görüşlerine ilk defa atıfta bulunanlar arasındadır. Bir fizyoloji eseri olan *Beşer* adlı kitabında Spencer'in *Hangi Bilgi Daha Değerlidir?* adlı eserindeki beş faaliyet alanından bilimlerin sınıflandırılması ile ilgili olarak bahseder. Beşir Fuad'a göre, bu durumda insanların önce fizyolojiye, en sonra edebiyata yer vermeleri gerekir.¹²³ Spencer ve eserlerine en çok atıf yapılan yazılar, Ahmet Şuayıp, Rıza Tevfik ve M. Cavit tarafından 1908'de kurulan ve 1911'e kadar 27 sayısı çıkan *Ulûm-u İktisâdiye ve İctimâîye Mecmuası*'ndadır. Rıza Tevfik, derginin altı sayısında *Hükümet ve Hürriyet Hakkında Spencer'in Felsefesi* üzerine makale

¹¹⁹ Compayré Gabriel, *Büyük Terbiyeciler: Herbert Spencer ve Fenn-i Terbiye* (Çev. A. Selahaddin), Muallimler Mecmuası, 1923, s. 15, s. 323-324.

¹²⁰ Silberman, Richard, *Herbert Spencer on Education – Prophet or False Prophet*, Journal of Education, 2003, s. 85.

¹²¹ Compayré, Gabriel, *The History of Redagogy*, (İng. Çev. William, Henry, Payne), London, 1885.

¹²² Compayré, *The History of Redagogy*, s. 555.

¹²³ Okay, Mehmet, Orhan, *İlk Pozitivist ve Naturalist Beşir Fuad*, İstanbul, tarihsiz, s. 105.

serisi yazdı.¹²⁴ Rıza Tevfik, Spencer'ın liberalizminden, evrim felsefesinden ve devlet karşısında insanı savunmasından (*The Man versus the State*) dolayı görüşlerine taraftar olduğunu itiraf etmiştir.¹²⁵ Fazıl Ahmet 1909'da *Terbiye Tahsil* adlı yazısında Spencer'ın eğitim görüşlerini şöyle özetlemektedir: Çocukların zihinlerini hiçbir zaman faydalanmayacakları hatta hemen unutulmaya mahkûm bilgilerle doldurmaktan vazgeçmeli, çağın ihtiyaçları ile donatmalı; genç beyinlere teşebbüs gücü, kuvvetli bir irade, tahlil gücü ve sağlam sentez yapabilecek bir şekil verilmelidir.¹²⁶ Selim Sırrı Tarcan da Spencer'ın "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesini Türkiye'de yerleştirmeye çalışmıştır.¹²⁷ Atatürk'ün, 1920'de söylediği "efendiler, bilirsiniz ki hayat demek mücadele ve müsademe demektir. Hayatta muvaffakiyet mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür. Bu da manen ve maddeten kuvvete, kudrete istinat eder bir keyfiyettir" adlı sözü II. Meşrutiyetteki bu tartışmaları yansıtmaktadır.¹²⁸ Prof. İnalçık, bu durumu sosyal darwinizm teorisi, Mustafa Kemal'de güçlü bir mümessilini bulmuştur diye yorumlamaktadır.¹²⁹

II. Meşrutiyet döneminde Türkiye'de Spencer'ın düşünceleri öğretim programlarına da yansımaya başladı. 1890'lı yıllarda İngiliz okullarına el işleri dersleri konmuştur.¹³⁰ Benzer şekilde Türkiye'de iptidai ve rüştiye programlarında hıfzısıhha, el işleri ve beden eğitimi dersleri ayrı bir yer edinmiştir. Kız öğrencilere ev idaresi ve dikiş işleri ile ilgili pratik dersler kondu. Bu pedagojik birikim, Sâti ve Gökâl'ın bilimsel tartışmasına malzeme oluşturdu. 1918'de Sâti ve Ziya Gökâl arasında *Yeni Mecmua*'da (32, 36 ve 38. sayılar) eğitimde ödül ve ceza konusunda yapılan tartışmada Sâti Bey, Herbert Spencer düşüncelerine atıflar yaptığı ve Durkheim'den hiç söz etmediğinde, Ziya Gökâl, Sâti Bey'e Durkheim'in Spencer'ın görüşlerine yönelik eleştirilerini hatırlatıyordu. Durkheim'e göre eğitim, çocuğun kendi kendine ulaşamayacağı şeyleri görmek, duymak ve yapmak tarzlarını ona kabul ettirmek için

¹²⁴ Doğan, *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*, s. 305-308.

¹²⁵ Ata, Bahri, "Giriş: Herbart Spencer'ın Eğitim ve Tarih Anlayışı", *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi* içinde, Spencer, Herbert, *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi*, (Çev. Mehmet Münir (Erteğün)), Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 2013. s. 10.

¹²⁶ Ata, "Giriş: Herbert Spencer'ın Eğitim ve Tarih Anlayışı", s. 10.

¹²⁷ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* s. 257.

¹²⁸ Karal, Enver, Ziya, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, 1981, s. 174.

¹²⁹ İnalçık, Halil, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, İstanbul, 2007, s. 41.

¹³⁰ Tonguç, İsmail, Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara, 2004, s. 104.

icra olunan sürekli bir çabadır. Spencer'a göre çocuk tam bir hürriyet içinde bırakılmalıdır.¹³¹ Çocuğun cezalandırılması konusunda ise Sâti, Spencer'ın çocukları eylemlerinin doğal sonuçlarına hiç benzemeyen yapay cezalara başvurmaktan sakınmak gerektiğini söylediğini vurgulamıştı.¹³²

Ülken, II. Meşrutiyetten sonra Türkiye'de Herbert Spencer'ın mekanik evrimciliği, 1920 yıllarında Bergsonculuğun uyandırdığı günlere kadar Türkiye basınında baskın yerini korudu demektedir.¹³³ Aşağıda görüleceği üzere, bu etki çeviri ve telif eserlerle 1930'a kadar getirilebilir. Örneğin, 1923'de çıkan *Muallimler Mecmuası*'nın 15. sayısında A. Selahaddin, Gabriel Compayré'nin bir makalesini "Büyük Terbiyeciler: Herbert Spencer ve Fenn-i Terbiye" adıyla yayımladı.

3.3. Sosyal Darwinizm

Charles Darwin tarafından 1859 yılında yayınlanan *The Origin of Species* adlı çalışma bilim ve düşünce dünyasında geniş yankı uyandırmıştır. Darwin doğadaki her türün bir dizi tesadüfî fiziksel ve zihinsel değişime veya mutasyona uğradığını iddia etmiştir. Bu değişimler hayatı destekleyen değişimler olmakla beraber belli bir türün hayatta kalmasını ve gelişmesini mümkün kılmıştır. Darwin'in kuramı şu şekilde özetlenebilir: Dünya üzerinde yaşanabilecek yerler azdır ve bu alanlarda yaşamak zorunda olan canlıların sayısı ise hızla artmaktadır. Kaynakların sınırlılığına karşın canlıların çoğalması beraberinde yaşama kavgasını ortaya çıkarır. Bu kavgada güçlü olanlar hayatta kalır ve türlerini devam ettirir. Bu "doğal ayıklanma" olarak tanımlanır. Yaşama kavgasında hayatta kalanlar belli özellikler gösterenlerdir ve bu özellikler soyaçekimle yeni kuşaklara aktarılır.¹³⁴

Tarih boyunca insanoğlu, eşitsizlik, etnik veya ırksal ayrımcılık, haksız rekabet, güçlünün haklı görülmesi ve zayıf olanı ezmesi, sömürü anlayışı ve benzer birçok deneyim yaşamıştır. Tarihsel gelişim içinde 19. yüzyılda ortaya çıkan Sosyal Darwinizm, en güçlü ve en uygunun hayatta kaldığını savunan bir ideoloji olmuştur. Bazı kesimlerce Darwin'in evrim kuramı ile özdeşleştirilen Sosyal Darwinizm, aslında

¹³¹ Gökalp, Ziya, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri-I*, (Haz. Rıza Kardeş), İstanbul, 1973, s. 121.

¹³² Binbaşoğlu, Cavit, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 125.

¹³³ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 303.

¹³⁴ Darwin, Charles, *Türlerin Kökeni, e-Kitap Projesi*, İstanbul, 2014, s. 41.

Spencer'in "en uygun olanın hayatta kalması" söylemi üzerinde şekillenmiştir. Spencer'ın Darwin'in biyolojik evrim teorisinden etkilenecek uygun olanın ayakta kalması fikrini ortaya attığını savunmak oldukça yanlıştır. Çünkü Spencer'ın evrim düşüncesini sosyal alana uyguladığı ilk eseri *Social Statics*, Darwin'in *On the Origin of Species* adlı çalışmasından sekiz yıl önce, yani 1851'de kaleme alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Spencer'ın evrim konusunda Darwin'e göre öncül olduğunu söylemek gerekir.

Sosyal Darwinizm teorisinin, bilimsel düşünce dünyasındaki mimarı İngiliz filozof Herbert Spencer'dır. Herbert Spencer, çalışmalarında bireylerin kendi ayakları üzerinde durma fikrini güçlü bir şekilde dile getirmiştir. Charles Darwin'in teorisinden yola çıkarak *laissez faire* öğretisini savunan İngiliz filozof, teorinin sosyal alanda uygulanmasını sağlayarak bilim dünyasında önemli bir yer edinmiştir.¹³⁵ Spencer, tıpkı doğada olduğu gibi toplumlarda da doğal ayıklanma, hayatta kalma ve adaptasyon sürecinin geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Biyolojik organizmalar gibi toplumlar da basitten karmaşığa doğru bir yapılanma gösterir. Bu durumda bir içsel farklılaşma ve bütünleşme süreciyle birlikte çevrelerine uyum sağlar böylece homojenlikten heterojenliğe geçmiş olurlar. Nihayetinde insan toplulukları yalın ve homojen kabile gruplarından, gelişmiş, bütünleşmiş ve farklılaşmış günümüz modern sosyal sitemlere doğru evrimleşmiştir.¹³⁶

Spencer, 1884 yılında yayınladığı *The Man Versus the State* (*Devlete Karşı İnsan*) başlıklı çalışmasında, devletin minimal rol oynayıp birey özgürlüklerinin en seviyede olması tezini savunmuştur. Düşünürün aşırı bireyci tutumu, yoksulların koşullarını düzeltmek adına örneğin sosyal yardım, zorunlu eğitim, fabrika koşullarının iyileştirilmesi vb. önerilen her türlü reforma karşı çıkmasına yol açmıştır. Bu yaklaşımın arkasındaki sebep şüphesiz Sosyal Darwinist düşüncedir. Bu düşünceye göre, yoksullar, zayıf, basiretsiz, tembel ve yeteneksiz oldukları için hayat karşısında yenik düşmeye mahkûmdur. Bu bizatihi doğanın kanunudur.¹³⁷

¹³⁵ Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev: Ahmet Kemal Bayram vd.), Liberte Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2013, s. 67.

¹³⁶ Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev: Özlem Balkız vd), Sentez Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2011, s.94.

¹³⁷ Örs, H. Birsen, *Modern Siyasi İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, 2014.

Spencer'in toplumu bir organizmaya benzetmesinin arkasında bazı sebepler vardır. Bunlardan ilki, organizma gibi toplum da büyür, karmaşıklığı artar ve farklılaşmış yapılara doğru evrilir. İkinci benzerlik, olarak ikisindeki farklılaşma da beraberinde uzmanlaşmayı getirir. Son olarak organizma ve toplumlar var olma mücadelesinde çevreye uyum ve adaptasyonu öğrenir.

Spencer, insanların gerek fiziksel gerekse zihinsel özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasının, insanlığı gittikçe artan bir entelektüel seviyeye taşıyacağını savunmaktadır. Spencer'a göre, toplumsal düzen ve istikrar, doğada olduğu gibi bir denge gerektirir. Toplumsal değişme, toplumsal yapının çeşitli parçaları arasındaki veya toplum-çevre ilişkisindeki dengenin bozulmasıyla meydana gelmektedir. Bir istikrar döneminin ardından yeni bir uzlaşma, denge ve toplumsal düzen ortaya çıkmaktadır. Farklılaşan toplumsal parçalar beraberinde yeni ilişkiler getirmektedir. Daha karmaşık yapılara evrimleşen insan topluluklarında, sisteme uygun olmayanlar ve uyum sağlayamayanlar diğer toplulukların rekabeti karşısında zamanla ortadan kaybolmaktadır.¹³⁸ İnsan toplulukları bu toplumsal evrim yasası sayesinde ilerlemektedir.

Herbert Spencer'a göre evrim yasası, farklı maddelerden oluşan bileşimin bir uyum ve farklılaşma süreciyle belirsiz, tutarsız ve homojen bir durumdan, tutarlı ve heterojen bir yapıya, yani canlıların, insanların ve toplumların aşırı örgütlü ve karmaşık bir biçime dönüşmesini sağlar.¹³⁹

Spencer'in evrim teorisi açısından önemi onun evrim kavramını popüler yapmasının yanında, en uygun olanın yaşaması fikrini ilk kullanan kişi olmasıdır. Düşünür, var olma kavgası ile en uygun olanın ayakta kalması fikri arasında bir bağ kurmuştur.¹⁴⁰ Ancak günümüzde bu ifade Spencer'dan çok Darwin ile özdeşleştirilmektedir. Her ne kadar canlıların evrim geçirdiği fikri Spencer'la ortaya çıkmış olsa da Darwin araştırmacılarının büyük çoğunluğu, o dönemde canlıların evrimine dair kanaatin Darwin tarafından oluşturulduğunu kabul etmektedir.

¹³⁸ Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 95.

¹³⁹ Tort, Patrick, *Darwin ve Darwincilik*, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2007, s. 73.

¹⁴⁰ Taslamam, Caner, *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*, İstanbul Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 146-147.

Darwin gibi Spencer da Thomas Malthus'un kaleme aldığı *An Essay on the Principle of Population* çalışmasından çok etkilenmiştir. Malthus bu çalışmada, geometrik nüfus artışının, çatışma, kıtlık, salgın, diğer hastalıklar ve ölüm için gerekli koşulları ortaya çıkaracağını iddia etmiştir. Nüfus savaş, salgınlar, kıtlık ve diğer hastalıklar tarafından dizginleninceye kadar artmaya devam edecektir.¹⁴¹ Spencer, kötümser bir tablo olarak görülen nüfus artışından kaynaklanan rekabet ve mücadeleyi en iyilerin hayatta kalmasını sağlayan ve böylece toplumların ilerlemesine katkı sunan bir süreç olarak olumlandırmaktadır.

3.4. Spencer'in Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitime İlişkin Görüşleri

Spencer'a göre eğitimin amacı kişiyi tam olarak hayata hazırlamaktır. Öğretim programları da bu bu amacı gerçekleştirmek için Spencer'ın belirlediği beş faaliyet alanını içermelidir. Bu beş faaliyet alanından dördüncüsü, sosyal ve siyasal ilişkileri sürdürme yani vatandaşlık bilgisidir. Ona göre tarih ve tarih eğitimi vatandaşlık eğitimini gerçekleştirme araçlarıdır. Yalnız Spencer hâlihazırdaki tarih yazımının kralların, kraliçelerin, büyük adamların, savaşların ve birtakım askeri olayların çalışması ile ilgilendiğinden, bahsedilen amaca ulaşmada yetersiz kaldığını belirtir.

Tarih adı altında verilen rastgele bilgilerin rehberlik etme anlamında hiçbir işe yaramadığı açıktır. Hükümdarların hayatlarının, saraylarda geçen entrikaların, çeşitli casusluk faaliyetlerinin, iktidarı ele geçirmek için yapılan mücadelenin, bu mücadelede ölen ve yaralananların, asker ve mühimmat sayılarının kalkınmada ya da iyi bir vatandaş olma konusunda ne kadar yararı olabilir? Bu bilgiler ilgi çekici olabilir ama bu onların yararlı oldukları anlamına gelmez. Doğru bakış açısına sahip olmayan kişiler aslında hiç de önemli olmayan bazı şeylere önem atfederler. Örneğin, lale meraklısı birisi bitmekte olan bir soğanı ağırlığına altına değişmez. Başka biri için çirkin ve çatlak eski bir çini parçası sahip olduğu şeylerin en değerlisidir. Acaba bu huy ve meraklar, kendilerini hoşnut eden şeyler için bir değer ölçüsü oluşturabilirler mi? Eğer oluşturamazlar ise, tarihi olayların bazı bölümleri için hissedilen ilgi onlara

¹⁴¹ Turner, H., Jonathan, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, (Çev: Ümit Tatlıcan), Sentez Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2013, s. 68.

delil oluşturmaz ve bizim onların değerlerini türlü konuların değerinin ne işe yarayacaklarını irdeleyerek ölçmemiz gerekir.¹⁴²

Spencer'a göre komşunuzun kedisinin yavrulaması yaşamınıza yapacağı katkı bakımından nasıl kıymeti olmayan bir bilgi gibi görülüyorsa tarihi olaylara baktığınızda da büyük bir bölümü için aynı sonuca varırsınız.

Spencer asıl tarih olarak adlandırılan konuların şimdiye kadar ihmal edildiğini ancak daha yeni yeni tarihçilerin gerçekte değerli olan şeylerin önemini vurgulamaya başladıklarını belirtir. Ona göre geçmiş dönemlerde halkın krallar ve hükümdarlar için değersiz olarak görülmesi halkın yaşamının hep arka planda kalmasına sebep olmuştur. Ama aslında görülmesi ve irdelenmesi gereken, yönetenlerin değil halkın ve milletlerin mutluluğudur yani toplumların doğal tarihidir. Dolayısıyla bir milletin nasıl büyüüp geliştiğine dair her bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgiler verilirken o toplumu yönetenler hakkında çok az bilgi verilmelidir.

Buna karşın o hükümetin ortaya koyduğu yönetim yapısı, sosyal, siyasal ve ahlaki yapıya ilişkin düşünceler ve esaslar hakkında mümkün olduğunca fazla bilgi verilmesi gerekir. Aynı şekilde dini yönetimlerde de o yönetimin yapısı, yaptığı işler ve devletle olan ilişkileri hakkında bilgi verilmeli. Bunlarla birlikte toplumsal adetler, gelenek ve görenekler, ünvanlar, törenlerdeki konuşma ve hitap biçimleri ve bir sınıfın diğeri üzerindeki etkisinin de anlatılması gerekir. Yine evin içinde ve dışında hayatı düzenleyen sosyal kurallar, kadın erkek ilişkileri ve ana babanın çocuklarıyla olan ilişkilerinin de bilinmesi gerekir.¹⁴³

Kısacası toplum hayatında onları etkileyen ne varsa onların bilinmesi yararlı olacaktır. Hangi toplumsal olayın hangi toplumsal olayı etkilediğinin, sonraki olayları nasıl etkileyip şekillendirdiğinin insanların anlayacağı şekilde anlatılması gerekir. Spencer'a göre yararı olan tek tarih, betimsel sosyoloji adıyla hatırlayabileceğimiz şeydir ve bir tarihçinin milleti için yapabileceği en yüksek görev, karşılaştırmalı sosyolojinin asıl konularını ortaya koymak ve bunun sonucunda toplumsal olayları, bağlı oldukları temel kanunları gösterecek şekilde açıklamaktır.¹⁴⁴ Her ne kadar

¹⁴² Spencer, Herbert, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, A. L., Burt Company, Publishers, s. 57-58; [Türkçesi: Spencer, Herbert, *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi*, (Çeviren, Mehmet Münir (Erteğün), Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 2013, s. 44.)]

¹⁴³ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 60; [Türkçe Tercümesi, s. 44.]

¹⁴⁴ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 61-62; [Türkçe Tercümesi, s. 45.]

yukarıda bahsi geçen tarihsel bilgilerin yeterince öğrenildiği kabul edilse de anahtar olmadan bunun faydası ancak belli ölçüde olacaktır.

Ona göre anahtar ise bilimdir. Örneğin psikolojinin ve biyolojinin genellemeleri olmadan toplumsal olayları akılcı bir yolla izah etmek imkânsız olacaktır. İnsanların belli durumlarda ne hissettikleri, ne düşündükleri ve nasıl davrandıkları bilinmeden sosyolojinin en temel gerçeklerine ulaşamayacağı ve yine insanın bedensel ve ruhsal yetenekleri bilinmeden sosyolojinin tam olarak anlaşılamayacağı açıktır. Spencer toplumsal olayların anahtarının bireysel davranışlara bağlı yasalar olduğunu, bu yasaların da en basit haliyle beden ve ruh yasalarına bağlı olduğunu düşünür. Dolayısıyla sosyolojinin açıklanması için biyoloji ve psikolojinin gerekli olduğunu belirtir ve şöyle der: Bütün toplumsal olaylar yaşamın en anlaşılabilir ve girift yansımasıdır. Onlar yaşamın yasalarına zorunlu olarak bağlıdır ve ancak yaşamın yasalarının bilinmesiyle anlaşılırlar.¹⁴⁵ Netice olarak Spencer, insanlığın çalışma ve uğraşı alanlarıyla ilgili olarak belirlemiş olduğu dördüncü bölüm yani kısaca vatandaşlık bilgisi için de bilime ihtiyaç olduğunu vurgular.

3.5. Spencer ve İnsanın Eğitimi

3.5.1. Değer Açısından Bilgi

Eğitimin amacına ulaşması için kullanılacak bilgilerin bir değer ölçütü var mıdır? Varsa nedir? Spencer'in deyimiyle hangi türden bilgiler bizi mükemmel bir hayata hazırlamada daha faydalıdır? Spencer makalesine oldukça enteresan bir örnek vererek başlar ve şöyle der: Günümüzde insanların beğenilme, takdir edilme, onları öven güzel sözler duyma arzusunun, yaptıkları şeylerden yararlanma arzusuna üstün geldiğini belirtir. Artık süslenmek, tam anlamıyla giyinmenin önüne geçmiştir. Bir Orinoco vahşisinin bedensel rahatlığına hiç önem vermez iken kendisine herkesi hayran bırakmak amacıyla kullandığı boyayı elde etmek için haftalarca çalıştığını ve üzerinde elbiseden eser bulunmadığı halde kulübesinden çıkmakta tereddüt etmeyen bir kadının süslenme kuralına karşı gelerek boyanmadan dışarı çıkmaya cesaret edemediğini Humboldt anlatmaktadır.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 62-63; [Türkçe Tercümesi, s. 46.]

¹⁴⁶ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 5; [Türkçe Tercümesi, s. 19.]

Spencer, aynı şekilde seyyahların, vahşi kabilelere verdikleri çeşitli renkte veya boyalı boncuk ve süslerin pamuk ve yün kumaşlardan daha fazla dikkat çektiğini gözlemlediklerini söyler. Daha ilginç olduğunu düşündüğü başka bir örnek olarak, Kaptan Speke'in güzel havalarda keçi derisinden mantolarını giyerek azametle yürüyen ve bozuk havalarda onları dürüp büküp yağmur altında titreyerek giden Afrikalı hizmetçiler hakkındaki betimlemesini anlatır.¹⁴⁷ Spencer'in ilkel ve vahşi yaşam ile verdiği örneklerin süs ve yarar arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyduğu anlaşılıyor. Günümüzde de aynı durumun söz konusu olduğunu söyleyen Spencer, çoğu kimsenin kıyafetlerin güzelliği, şekli ve biçiminin ısıtma, kullanışlı olma gibi kişiye sağlayacağı yararlar bakımından daha önemli görüldüğünü belirtir.

Spencer kıyafetlerle ilgili verdiği örneklerle, yarar ve takdir görme arzusu arasındaki ilişkiden yola çıkarak düşüncenin de aynı şekilde açıklanabilmesinin hem garip hem de oldukça dikkat çekici olduğunu söyler. Şöyle ki; maddi kazanımlar gibi bedensel ve ruhsal kazanımlarda da durum aynıdır. Yani süs, yarara göre daha önceliklidir. Günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de kişisel mutluluğu sağlayan bilgi, beğeni ve takdir toplayacak bilgiye göre geri planda kalmıştır. Socrates'in dönemine gelinceye kadar olan dönemde müzik, şiir, hitabet ve güzel konuşma gibi gündelik hayatlarında onlara çok az yararı olacak faaliyetler revaçta iken, sanayi gibi günlük yaşamlarıyla doğrudan ilişkili olan bilgilere daha az rağbet ediliyordu.

Spencer aslında durumun bugün de çok farklı olmadığını belirtiyor. Örneğin bir çocuğun gelecek yaşamında büyük oranda kullanmayacağı hatta onu unutacağı nerdeyse kesin olan Latince ve Yunancanın onun için gereksiz olduğunu söylerseniz lüumsuz bir düşünce belirtmiş olursunuz. Öğrenilmesi için uzun bir süreye ihtiyaç olan Latince ve Yunancanın Latince bir söz söylenmesi durumunda veya bir Yunan efsanesi anlatıldığında konunun aydınlatılması gibi nadiren kullanılma ihtiyacı olacağını ve bunun da gösteriştten öteye gitmeyeceğini belirtmek bilinen bir şeyi tekrar etmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Spencer bu şekilde çocukları geleneksel tarzda eğitmenin sebebinin toplumsal düşünceye uyum sağlamak olduğunu söyler. Çok az yararı olmasına rağmen

¹⁴⁷ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 6; [Türkçe Tercümesi, s. 19.]

çocukların Latince ve Yunanca öğrenmesi konusundaki ısrar bu dillerin değerli olmasından ziyade bu dilleri bilmenin toplum içinde bir saygınlık kazandıracığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Bu noktada başlangıçta her iki cinsin eşit olduğunu lakin Spencer erkeklere oranla kadınlardaki süs, dolayısıyla takdir görme düşüncesinin daha fazla olduğunu vurgular. Ona göre erkekler bu konuda bir hayli mesafe katetmesine rağmen kadınlardaki bu dönüşüm oldukça yavaş kalmıştır. Dans etme, davranış tarzı, piyano çalma ve şarkı söyleme ne kadar önemli olabilir ya da İtalyanca ve Almanca'nın öğrenilmesiyle ilgili gösterilen mantıksız sebeplerin arkasındaki hakiki neden hanımlara bu dillerin öğrenilmesinin yakıştığı yönündedir. Oysa Spencer'a göre böyle bir gerçek yoktur. Asıl sebep, bu dillerde şarkı söyleyebilme becerisi sayesinde beğenilme ve takdir edilme arzusudur. Kralların doğum, ölüm, evlilik tarihleri gibi önemsiz bilgileri ezberlemenin sebebi sosyetenin bunu iyi bir eğitimin göstergesi olarak kabul etmesi de bu türden bir örnektir. "Peki, hem beden hem de zihinle ilgili olarak süsün yarardan önce gelmesinin sebebi nedir?" sorusuna Spencer "eski dönemlerden günümüze gelinceye kadar toplumsal ihtiyaçların bireysel ihtiyaçlara göre daha öncelikli olmasıdır" diye cevap verir.

Önemsiz bilgi olarak adlandırdığımız kralların, anayasal kurumların ve parlamentoların hükümetlerinden başka hükümetler de vardır. Bilinen bu hükümetler kişinin içinde yaşadığı toplumdaki başka hükümetler (otorite/güç) tarafından tamamlanır. İnsan bazen başkalarına karşı üstünlük kurup onların saygı ve bağlılığını kazanmak, bazen de kendinden üstün olanların sevgi ve hoşnutluğunu kazanmak ister. Başkalarını etkileyip onlara karşı üstünlük kurmak isteyen yalnızca çeşitli savaş boyaları ile karşısındakini korkutan bir vahşi reis veya şaşaalı bir şekilde süslenmiş, zarif ve nazlı bir hanım değildir. Belki de, yazar, tarihçi, bilim adamı yahut hâkim de sahip olduğu birikimi aynı maksatla kullanacaktır.

Aynı şekilde hepimiz eğitimimizi alırken, bilgi ve yeteneklerimizi geliştirirken bunu sessizce yapmayız ve kendimizi diğerlerine ispat etmek için büyük gayret sarf ederiz. Aslında eğitimde de keşfedilmesi gereken husus budur. Hayatımızın tamamında hangi bilginin yararlı olduğunu bir tarafa bırakıp, bize nüfuz sağlayıp sağlamayacağını ya da saygınlığı veya alkışı getirip getirmeyeceğini düşünürüz. Spencer'a göre aslında mesele ne olduğumuz değil, başkaları tarafından nasıl

algılandığımızdır.¹⁴⁸ Spencer'a göre şu veya bu bilginin değerli olup olmadığından ziyade o bilgilerin değer oranlarının tartışılması gerekir.

Herkes öğrenilen bir bilginin bir ara bir yerde ufak da olsa bir yararının olduğunu yahut olacağını iddia edebilir. Burada aslında konuşulması gereken geleneksel tarzda öğrenilmesi bazen uzun zaman alan o bilgileri öğrenirkenki elde edeceği yarar oranı ile klasik yöntemle öğrenileceği bilgilerin yarar oranının kıyaslanmasıdır. Eğer eski zamandaki insanlar gibi binlerce yıl yaşasaydık belki böyle bir sınıflandırmaya gerek kalmayacaktı. Ancak üç günlük ömür diye tabir edilen günümüz insanların bu kısa hayatında yalnızca görenekler ve heves etme suretiyle bir konunun öğrenilmesi için harcanacak uzun zamanla ilgili düşünüp sonuçlarını aynı zamanın başka bir bilgi öğrenildiğinde elde edilecek sonuç ve faydasıyla ile karşılaştırmak son derece akıllıca ve mantıklı olacaktır.

3.5.2. Zihin Eğitimi

Eğitim konusunda hayati bir öneme sahip hangi bilgi daha değerli olduğu sorusuna bilimsel bilgi olarak cevap veren Spencer bireyin eğitimini üç bölümde ele alır. Bunların ilki zihin eğitimi, ikincisi ahlak eğitimi ve üçüncüsü de beden eğitimidir. Peki günümüzde de hala tam olarak çözemediğimiz, belirli bir yöntem üzerinde uzlaşamadığımız zihnin eğitiminde takip edilmesi gereken yol nedir? Spencer bu soruya cevap vermeden önce geçmişten örnekler verir. Çünkü ona göre bir fenomenin bilinmesi ancak onun tarihini bilmekle mümkündür. Spencer'a göre birbirini takip eden eğitim sistemleriyle o dönemlerin sosyal durumları arasında bir bağ olduğu kesindir. Örneğin kilisenin hâkimiyetinin sürdüğü ve dini inanç esaslarının hâkim olduğu dönemde inan ve soru sorma prensibi eğitimde de geçerliliğini sürdürmüştür.¹⁴⁹ Bu dönem çocukların düşüncelerinin arzu edilen şekilde değiştirildiği ve bu değişikliğin de öğretmenlerin istek ve arzularına göre yapılmasının yararlı olduğu şeklindeki kanaatlerin doğruluğunun tartışılmadığı ve çocukların, bilgilerin içine doldurulacağı bir kap olarak görüldüğü bir dönemdir.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 10-11; [Türkçe Tercümesi, s. 22.]

¹⁴⁹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 94, 96; [Türkçe Tercümesi, s. 61.]

¹⁵⁰ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 96; [Türkçe Tercümesi, s. 62.]

Fakat daha sonra Protestanlığın insanlara kişisel karar verme hakkını sunmasıyla akılla değerlendirmenin önü açılmıştır. Bu dönemle paralel olarak siyasi özgürlük alanlarındaki ilerlemeler ve ceza kanununda yapılan değişikliklerle zorlamanın olmadığı bir eğitim anlayışına geçiş yapılmıştır.¹⁵¹ Bu geçişle birlikte gelen rahatlama döneminde doğanın kendi kendini idare etme ve düzenleme gücünün zannedildiğinden daha fazla olduğu; çalışma hayatı, ticaret, ziraat ve denizciliğin birtakım düzenlemeler ve müdahalelere tabi tutulmaları zamanlarda daha iyi oldukları ve yeni doğmakta olan insani düşüncüyü bazı yapay şekil ve tercihlere zorlamanın mümkün olmadığı da anlaşılmıştır.¹⁵²

Spencer'a göre toplumsal değişimler ve eğitim sisteminin geçirdiği değişimlerin oluşması için izlenen yol ve akımlar ile bu değişimlerin bağlı olduğu sosyal durumlar ve farklı düşünceler arasında birtakım farklılıklar ve benzerlikler vardır.¹⁵³ Bu durum gençlerin eğitimi ile ilgili yöntemlerin de çeşitli olmasını gerektirir. Spencer insan düşüncesinin üç aşamadan geçtiğini belirtir. Bu aşamalar bilgisizlikte ittifak, araştırmada ve sorgulamada ihtilaf ve akıllı olanda ittifaktır. Bu aşamalardan üçüncüsüne ikincisinin sebep olduğu açıktır ve bu durum yalnızca zaman bakımından değil aynı zamanda nedensellik bakımından da böyledir. Dolayısıyla eğitim sistemleri arasındaki ayrılıklar ve uyuşmazlıklar zorunlu bir geçiş ve nihai netice açısından faydalı bir değişim dönemi olarak görülmelidir.¹⁵⁴

Bir hatanın yok edilmesi için genellikle başka bir hata yapılır. Örneğin yalnızca fiziksel gelişmenin tek gaye olarak görüldüğü bir dönemden sonra kültürel gelişmenin hüküm sürdüğü bir dönemin gelmesi gibi. Şöyleki, 2-3 yaşlarındaki çocukların önüne kitapların konulup, okul saatlerinin uzatılması ve bilginin elde edilmesi gereken tek yararlı şey olduğunun düşünülmesinden sonra bunun tam tersinin doğru olduğunun anlaşılması, bizi hem vücut hem de zihnin aynı anda eğitilmesi gerektiği sonucuna ulaştırır.¹⁵⁵

Spencer hangi bilginin daha değerli olduğu sorusuna cevap verdiği bölümde güzel veya süslü görünme düşüncesinin yararlı olma düşüncesinin önüne geçtiğini

¹⁵¹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 94-95; [Türkçe Tercümesi, s. 62.]

¹⁵² Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 95; [Türkçe Tercümesi, s. 62.]

¹⁵³ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 97; [Türkçe Tercümesi, s. 62.].

¹⁵⁴ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 99; [Türkçe Tercümesi, s. 64]

¹⁵⁵ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 100-101; [Türkçe Tercümesi, s. 64.]

belirtir. Ona göre bu durum zihnin eğitimi ile ilgili hususlarda da aynen geçerliliğini korumaktadır. Eskiden herkesin kullandığı kurallara dayalı olan ezberleme usulünü bilim insanları yanlış olarak değerlendiriyorlar. Örneğin dil öğretiminde uygulanan eski yöntem yerine çocuğun doğal öğrenme yani çocuğun annesinden öğrendiği şekildeki gibi bir öğrenme için yöntemler geliştirilmektedir. Ezberleme metodunda şekil ve işaretlere bunları temsil eden manalardan daha çok önem verilirdi dolayısıyla asıl gaye şekil ve görünüşe feda edilirdi. Fakat yeni yöntemde evvela özel sonra genel ve soyut olanın öğretilmesi esastır.

Yapılan araştırma ve incelemelerin, sonuçlarının onları ortaya çıkaran araştırma ve incelemelere bakmaksızın öğretilmesi hem zahmetli hem de yararsız olarak görülmektedir. “Haydan gelen Huya gider” sözü para ve mal için kullanıldığı gibi bilgi için de kullanılır. Kurallar düşüncede belirgin olmadığı sürece ve düşüncenin içerdiklerine bağlantı kurulmazsa unutulmaya mahkûmdur. Kendisine kuralların öğretildiği bir çocuğun o kurallardan sapmasıyla yolunu kaybedeceği açıktır. Oysaki o kuralların dayandığı esasların öğretildiği biri yeni bir sorunla karşılaşırsa bile onu önceden çözdüğü bir problem gibi çözebilecektir.¹⁵⁶

Spencer kurallar ve esaslar arasındaki farkı şöyle açıklar: bu fark karmakarışık bir malzeme yığını ile yine aynı malzemenin bütün bölümlerinin birbirine bağlanarak bir bütün oluşturulması hali arasındaki fark aynıdır.¹⁵⁷ Ona göre örneğin dilbilgisi ve cümle bilgisi nasıl dilden sonra oluşmuş ise öğretilmeleri de dilden sonra olmalıdır. Dil bilgisi kuralları ve ölçü olmadan önce de konuşulan diller vardı ve şiirler yazılıyordu. Dolayısıyla kuralların sonradan öğretilmesi elzemdir.¹⁵⁸

Eski alışkanlıkların hâkim olduğu uzunca bir cahiliye döneminin ardından anlaşılmıştır ki çocukların inceleme ve araştırma kabiliyetlerindeki genetik faaliyetlerin bir anlamı vardır. Örneğin anlamsızmış gibi görünen yahut yaramazlık olarak değerlendirilen bir davranışın ileride elde edilecek bütün bilgilere zemin oluşturacak bir araç olduğu ortaya çıkmıştır. İşte bu noktada Spencer’a göre iyi düşünülüp ancak uygulamasının ise oldukça kötü yapıldığı hayat bilgisi derslerinin asıl varlık sebebi budur. Nesnelere görünen ve hissedilen özellikleriyle ilgili detaylı bir

¹⁵⁶ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 102-103; [Türkçe Tercümesi, s. 65.]

¹⁵⁷ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 103; [Türkçe Tercümesi, s. 65.]

¹⁵⁸ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 104; [Türkçe Tercümesi, s. 66.]

bilgiyi elde etmeden onlarla ilgili fikirlerimiz yanlış olacak, yapacağımız tahminler ve uygulamalar doğru olmayacaktır.¹⁵⁹

Yeni öğretim metodunda gerçekler eskiden olduğu gibi soyut olarak verilmek yerine somutlaştırılarak öğretilmeye başlanmıştır. Bugün pozitif bilimlerin başlangıç konuları tıpkı kumaşların, renklerin ve tatların öğrenilmesinde olduğu gibi direkt olarak gösterilerek öğretiliyor. Örneğin matematik derslerinde kullanılan ve üstündeki tellerde boncukların olduğu hesap aracı gibi. Yine coğrafya ve geometri derslerinde kullanılan kabartma haritaların ve geometri şekillerinin kalıp veya modellerin kullanılması da bu türdendir. Bu metotlardan anlaşılan insanlığın geçtiği aşamalar ve yaşadığı deneyimlerle çocuğun düşüncesinin benzer bir yolu izlediğidir.¹⁶⁰

Gerçeklerin bu şekilde somut olarak öğretilmeye çalışılmasının temelinde bilimin öğrenilmesinin zahmetli olan eski usül yerine onu sevimli ve cazip hale getirme isteğidir. Bu isteğe zemin oluşturan şey ise çocuğun her yaş döneminde yöneldiği düşünce hareketinin onun için faydalı, sevmeyip kaçtıklarının ise zararlı olduğuna dair bir kanaatin oluşmasıdır. Hangi tür bilgi olursa olsun o bilgiye olan isteğin artması bilginin çocuk tarafından hazmedilmeye çalışıldığının göstergesidir. Öte yandan çocuğun bilgiden nefret etmesi ise o bilginin öğretilme yönteminin yanlış olduğunu gösterir. Bu değişiklikler bize doğanın yöntem ve sistemine giderek daha fazla ayak uydurduğumuzu gösteriyor. Bunları yaparak zorla ve zamanından önce yapılan öğretim metodunu artık bir kenara bırakıyoruz.¹⁶¹

Eski öğretim metodunun aslında en büyük hatası genellikle kabulü zorunlu olan şeyleri tüm detayları ve parçaları itibarıyla tanıtmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Burada Spencer kendisine “eğer zihin de beden gibi kendiliğinden belirli bir gelişme evresinden geçecekse, bilgiye değer verip ihtiyaç halinde öğrenme ihtiyaca binaen meydana geliyorsa o halde neden öğretim metotlarıyla müdahale ediyor ve çocuklar niçin doğanın disiplinine bırakılmıyor” sorusunu sorar.¹⁶²

Bu noktada Spencer zihin gelişimi ile ilgili süreci açıklayabilmek amacıyla beden gelişimiyle ilgili örnekler de verir. Ona göre doğan bir organizmanın

¹⁵⁹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 105; [Türkçe Tercümesi, s. 66.]

¹⁶⁰ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 106; [Türkçe Tercümesi, s. 67.]

¹⁶¹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 109; [Türkçe Tercümesi, s. 67-68.]

¹⁶² Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 112-113; [Türkçe Tercümesi, s. 70.]

mükemmellik derecesi onun beslenip korunması yönüyle kendisini dünyaya getiren organizmaya ihtiyaç duyduğu dönemin uzunluğuyla doğru orantılıdır. Bitkiler dünyasında küçük bir su yosunun küçük, hızlı bir şekilde oluşup kendi kendine hareket eden eşeysiz üreme cisimciği ile yavaş yavaş büyüyen, çeşitli koruyucularıyla ve filizlenme safhasında beslemeye has temiz gıda ile donatılmış bir ağacın tohumunu düşünün. Yine hayvanlarda kendi kendine yeten ve bölünmek suretiyle çoğalan tek hücreli hayvan ile uzun bir süre ana rahminde kalıp beslenebilmesi için süt emmeye ve kendi başına yemek yemeyi öğrendikten sonra bile gıda, giysi ve yaşayacağı yerin kendisi için hazırlanmasına ihtiyaç duyan ve on beş ila yirmi yaşına gelinceye kadar kendisini geçindirmeye gücü yetmeyen insanı düşünün. İşte bu kural yani beden gelişimi için bakım ve gözetime ihtiyaç duyma hali zihnin yahut düşüncenin gelişimi için de geçerlidir. Yeni doğan bir bebek ihtiyaçlarını karşılamakta ne kadar yetersiz ise çeşitli duygu ve yeteneklerini geliştirmeye yardım edecek şeyleri elde etme konusunda da o kadar acizdir.¹⁶³

Herkes tarafından bilinen bir gerçek var ki o da şudur: Yeterli beceriye sahip olmayan bir işçi en gelişmiş aletleri kullansa bile ortaya beklenen harika ürün çıkmayacaktır. Böyle bir durumda kullanılan yöntemin iyi olması bile sorun olacaktır. Spencer'a göre bir metodun uygulamada başarılı olabilmesi o metodun hangi anlayışla uygulandığına bağlıdır.¹⁶⁴ Spencer mükemmel bir yöntem giden esasları şöyle sıralar:

1. Eğitimde basitten karmaşığa doğru gidilmesi bir zorunluluktur. Düşünce devamlı gelişip olgunlaşır. Homojen olandan homojen olmayana doğru bir ilerleme ve gelişme sözkonusudur. Dolayısıyla doğal bir öğretim metodunun da aynı düşüncede olduğu gibi ilerleme göstermesi beklenir. Düşüncenin başlangıçta yalnızca birkaç aktif güç iken daha sonra onları tamamlanmış becerilerin takip etmesi ve nihayetinde hepsinin faal olup birlikte çalışmaya başlamaları gibi eğitim öğretimde de evvela birkaç konu ile başlanıp, ilerledikçe başka konular ilave edilip en sonunda bütün konulara yönelmelidir. Bu açıdan bakıldığında eğitim ve öğretimde yalnızca bölümler olarak değil, bir bütün olarak basitten karmaşığa doğru ilerlenmesi gerekir.

¹⁶³ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 113-115; [Türkçe Tercümesi, s. 70-71.]

¹⁶⁴ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 116; [Türkçe Tercümesi, s. 72.]

2. Düşüncenin gelişmesi ise belirgin olmayandan belirgin olana doğru olur. Çünkü organizmanın beyni diğer bölümleri gibi yalnızca organizma olgunluk yaşına geldiğinde tamamlanır. Bir bebeği düşünün. Bebeğin ilk hareketleri ve konuşma çabaları nasıl belirgin değilse, ilk düşünce ve duygularda da belirsizlik görülür. Bilinen bir gerçektir ki başlangıçta bebeklerin gözü yalnızca karanlık ve aydınlığı ayırdedebilir. Ancak belirli bir olgunluk düzeyine geldiğinde nesnelerin renklerini, şeklini ve çeşidini detaylı olarak belirleyebilir. İşte aynı şekilde eğitim metodunda da aynı yol izlenmelidir. Gelişimini tamamlamadan bir beyine mükemmel düşünceleri yerleştirmek pek mümkün değildir. Bu yapılsa bile şaşırtmaca birkaç soru sorulduğunda kelimelerin ifade ettiği kavramların anlaşılmadığı hemen anlaşılacaktır. Çünkü anlama ancak yaşanan deneyimler arttıkça oluşacaktır.
3. Spencer basitten karmaşığa doğru ilkesinin yanlış anlaşıldığını belirtir. Spencer insanlar birçok konunun merkezde toplanıp birleştirilmesiyle o konunun anlaşılmasının kolaylaştığını düşünürler. Benzer şekilde aynı yaklaşımın düşünce ve kavramların çocuk tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşünürler. Hâlbuki tüm kavramlar ait olduğu gerçeğin bir parçası olarak yalnızca bütüne oranla basittirler ve gerçeğin bütünü değerli olduğu düşünülen parçalardan daha karmaşıktır. Dolayısıyla ancak bahsedilen parçalardan birçoğu öğrenildikten sonra kavramlar belirgin hale gelecektir. Bu yüzden bazı öğretmenler kurallarla başlamakla yanlış yapmışlardır.
4. Spencer, şekil ve düzenleme bakımından çocuk eğitiminin insanlığın tarihsel perspektif itibarıyla düşünülen eğitimi ile uyumlu olması gerektiğini söyler. Yani bireydeki bilginin oluşması milletlerdeki bilginin oluşmasıyla aynı yolu izler. Ona göre bir insanın çeşitli bilgileri öğrenmesi bir düzen içinde ise her çocuk bu bilgileri öğrenmek için bir yetenek ortaya koyacaktır. Bu düzen önemsiz olsa bile bireysel düşünce gelişiminin, genel düşüncenin katettiği safhalardan geçmesi eğitim öğretimi kolaylaştıracaktır.

5. Öğretimin her aşaması deneyden teoriye gidecek şekilde planlanmalıdır. İster birey isterse onun ırkı olsun soyut olana somut vasıtasıyla gidilmesi bir zorunluluk olduğundan bilimden önce uygulamasının yapılıp duyurulmak suretiyle deneyimlenmesi gerekir. Bilim düzenlenmiş bilgilerden oluşur. Dolayısıyla öncesinde bu bilgilere sahip olunmalıdır. Bu sebeple her düşünceye deneysel bir girişle başlanıp yeterli miktarda gözlem yapılıp belirli bir ilerlemeden sonra sonuç çıkarmaya başlanmalıdır. Buna örnek olarak da evvela dilin kendisinin öğrenilmesi akabinde kurallarının öğretilmesi şeklindeki yeni yöntem verilebilir.
6. Bir diğer husus ise eğitimde doğal ya da kendi kendine olgunlaşma metodunu yeterince çekici hale getirmektir. Çocuğu bireysel olarak inceleme ve gözlem yapmaya yönlendirip yapılan incelemelerden sonuca gitmesi için teşvik edilmelidir. Bütün bunlar yapılırken çocuğa mümkün olduğunca az müdahale de bulunulmalıdır. Spencer insanlığın yalnızca kendi kendine beslenip ilerlediğini ve en güzel sonuçların alınması için de düşüncenin de aynı biçimde ilerlemesi gerektiğini belirtir. Yine Spencer sıradan öğretim metotlarıyla yetişmiş ve eğitimin ancak bu şekilde yapılacağına inanan kişilerin, çocukları kendi kendilerinin öğretmeni yapmayı düşünemediklerini belirtir. Buradaki en vahim hatalardan birisi çocuğa devamlı surette telkinlerde bulunarak onu meraklı ve ilgili olduğu konulardan uzaklaştırmaktır. Böyle yapmakla çocuğun önüne onun anlayabileceğinden daha karışık ve dolayısıyla çocuğun hiç de hoşlanmayacağı şeyleri koymuş ve onu öğrenemeyeceği konulara mahkûm etmiş oluruz. Bu durumun çocuğun başarısızlığı ile sonuçlanacağı açıktır. Kendi kullandığımız metotla çocuğu aciz bırakırız. Ancak bu sunuca sebep kendi yöntemimiz olduğu halde kullandığımız yöntemin başarısızlığına neden olarak çocuğun acziyetini gösteririz.
7. Spencer'a göre herhangi bir yöntemle ilgili bir hüküm verebilmek için elimizdeki en güçlü ölçünün öğrencinin o şeyden zevk alıp almadığıdır. Önerilen bir yöntem, teorik olarak mükemmel olsa da öğrencide merak ve ilgi uyandırmadığı takdirde o yöntem derhal bırakılmalıdır. Burada sağlıklı uygun fiillerin doğal koşullarda zevk veren, sağlık için uygun olmayan

fiillerin ise acı veren olarak nitelendirildiği genel kaidenin güvenilir olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çocukların derslere karşı öğretmenlerini kızdıran davranışları doğuştan olmayıp öğretmenin kullandığı hatalı yöntemden kaynaklanır. Yaşanan tecrübeler daima merak ve haz uyandıran bir metodun bulunmasının gerekli olduğunu gösterir. Böyle bir yöntemin hangi ölçüyle değerlendirilirse değerlendirilsin doğruluğunu ispatlamak her zaman mümkündür.¹⁶⁵

Spencer duygularının ilk eğitiminin bir devamı niteliğinde gördüğü hayat bilgisi dersi için eskiden beri kullanılan yöntemin doğanın kendi yöntemiyle tamamen zıt olduğunu belirtir. Bir çocuğun oyuncağını görebilelim diye yüzümüze doğru yaklaştırması, ıslak olan parmağını masaya sürttüğünde çıkan sese dikkat çekmek için bize doğru bakması gibi çocukların merak, heyecan ve ilgilerini anlatma tarzlarını düşünün.¹⁶⁶ Bize düşen doğal yöntemi anlamak ve çocuğun davranışlarını ona göre değerlendirmektir. Çocuğun ilgi ve merakını bastırmak yerine onu dinleyerek anlatmasına fırsat vermek, sordukları sorulara cevap vermek ve başka sorular sorarak onun keşfetme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmak en akıllıca şey olacaktır.

Düşünce eğitimi için Spencer'ın önem verdiği bir diğer ders ise resim dersidir. Çocukların etraflarında gördükleri nesnelere resimlerini taşa, tahtaya, duvara ve bulabilirlerse bir kurşun kalemle kâğıda çizdikleri en azından çizmeye çalıştıkları herkesçe bilinen bir gerçektir. Çocukların gördükleri dikkatlerini çeken şeylerin resmini yapmak için harcadıkları zaman aynı zamanda onların gözlem yapma kabiliyetlerini geliştirecektir. Okulda öğretmenlerin yapmaları gereken şey ise resim dersini yalnızca eğitim öğretimin bir parçası olarak görmeyip çocukların doğasını anlamak ve resmi doğal öğretim metodu için bir rehber olarak kabul etmektir. Çocukların yaptıkları ilk resimlerdeki anlamsızlık daha önce bahsedilen olgunlaşma kanunu gereği o resimlerin önemsiz olduğunu göstermez. Çizilen şekiller ne kadar çirkin, kaba ve rastgele olursa olsun herhangi bir önemi yoktur. Çünkü burada asıl gaye çocuğun güzel resim yapıp yapmadığı değil, o çocuğun kabiliyetini geliştirip geliştirmediğidir.¹⁶⁷ Çocuk belirli bir olgunluk dönemine geldiğinde resimle ilgili

¹⁶⁵ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 121-129; [Türkçe Tercümesi, s. 74-80.]

¹⁶⁶ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 136; [Türkçe Tercümesi, s. 82-83.]

¹⁶⁷ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 144-145; [Türkçe Tercümesi, s. 87-88.]

kavramları zihninde oluşturup birbirleriyle bağlantılı olarak kullanabilecektir. Bir diğer ders geometri ile ilgili olarak da Spencer çocuğa önce şekillerin verilmesi gerektiğini, verilen geometrik şekillerle ilgili zihninde ön bilgi oluştuktan sonra deneysel geometriye geçilmesi gerektiğini belirtir. Spencer'a göre aslında oldukça önemli olmasına karşın hep ihmal edilen iki genel kural vardır. Bunlardan birincisi nasıl ki çocukluk ve ergenlik döneminde kendi kendine öğrenme metodunun kullanılması şart ise gençlik döneminde de bu metodun kullanılması şarttır. İkinci kural ise bu metodun gereği olarak aktive edilen düşünce faaliyetinin başından sonuna kadar zevk verici bir şekilde olmasıdır. Takip edilen yöntemin hakikaten zevk ve mutluluk vermesi yalnızca içerik anlamında kazanılacak ödül olarak değil, çocuğun bizzat sağlığı için de faydalı olacaktır. Eğitimi kendi kendine öğrenme ve bu şekilde zevkli ve eğlenceli bir şekle dönüştürmenin bir diğer faydası, öğrenim hayatının bitmesinden sonra bile çocukta öğrenme isteğinin devam etme ihtimalidir. Çünkü çocukluk dönemlerinde ceza, baskı ve şiddetle birşeyler verilmiş olan kişilerin sonraki dönemlerinde de ilim arayan kişiler olmayacakları açıktır. Hâlbuki bunun tersine bir yöntemle eğitilmiş olanların tüm hayatları boyunca kendi kendilerine öğrenmeyi sürdürecekleri kabul edilebilir.¹⁶⁸

3.5.3. Ahlak Eğitimi

Spencer'a göre programlardaki en büyük hata erkek ve kızlar topluma ve vatandaşlık görevlerine hazırlandığı halde onları analık ve babalık görevlerine hazırlamak için herhangi bir gayret gösterilmemesidir. Onların gelecekteki hayatlarını idame ettirebilmeleri için çok iyi bir hazırlık gerektiğine inanıldığı halde çocukların büyütülmesi ve eğitimi ile ilgili herhangi bir hazırlığa gerek yokmuş gibi düşünülüyor. Anelik ve babalık görevleri için vaktin henüz erken olduğu mu düşünülüyor yahut böyle bir görevin yerine getirilmesi çok mu kolaydır? Acaba her kızın veya erkeğin bahsedilen görevler için kendi kendilerini eğitip hazırlayacaklarına mı inanılıyor? Elbette kendi kendine öğrenmenin önemini vurgulamakla birlikte kuşkusuz bu sorulara hayır cevabı verilecektir. Ona göre bu mesele bir erkek veya kızın geçirmiş olduğu eğitim hayatındaki son aşama olmalıdır. Çünkü fiziksel olgunluğun çocuk

¹⁶⁸ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 146-147; [Türkçe Tercümesi, s. 95-98.]

sahibi olmakla belli olması gibi zihinsel olgunluk da çocukların eğitilmesi konusundaki yetişmişlik ile belli olur. Bu konuyla ilgili hazırlığın yeterli olmaması halinde çocukların yönetimi, özellikle ahlaki yönden acınacak bir halde olacaktır. Çünkü anne ve babanın özellikle annenin çocuk için iyi olup olmadığına bakmaksızın çocuğa olan tepkisi olumlu olsun olmasın o andaki duygularına göre şekillenir. Duygularla birlikte her saat o da değişir. Bu da bilimsel bir metottan değil aksine geçmişte çocukluğunda yaşadıklarının yahut dadısından öğrendiklerinin bir yansımasıdır.¹⁶⁹

Emmediği için bebeğini şiddetle sarsan bir anne ya da parmağını pencereye sıkıştırdı diye rahatlatmak yerine onu azarlayıp döven bir baba düşünün. Böyle bir anne ve babadan nasıl bir ahlaki eğitim vermesi beklenebilir veya nasıl bir adalet duygusu vermesi beklenebilir? Spencer bu örneklerden yola çıkarak insanoğlunun hem cinslerinin zayıf olanları eleme yahut yok etmeye meyilli olduklarını belirtiyor. Ona göre ahlak eğitiminde yaşanan problemler, anne ve babaların hem yaşadıklarından öğrendikleri davranışların hem de onların anne ve babalarından kalıtsal olarak aldıkları davranışların bir sonucudur.¹⁷⁰ Peki, aile yönetiminde sürekli meydana gelen problemlerle ilgili olarak anne ve babanın takınması gereken tavır nasıl olmalıdır? Spencer aslında doğanın kendi yöntemiyle bize bazı kuralları öğrettiğini söyler. Örneğin kafasını masa gibi sert bir cisime çarpan çocuk acı duyacaktır. Yine elini kızgın bir cisme veya mumun alevine dokunan bir çocuğun hissedeceği acı öyle hemen utulacak türden değildir. Bu deneyimi yaşayan bir çocuk ondan istense bile kolay kolay yaşamın kanunlarının aksine davranmayacaktır.¹⁷¹

Spencer'a göre yaralanmalar ve bunların sonucu ile ilgili cezalandırılmalarındaki hatalı davranışların sonucu en basit haliyle doğru yahut yanlış şeklinde karşımıza çıkıyor. İnsanların hemen hemen hepsi iş ve davranışların değerlendirilmesi ile ilgili ölçüsü onların neticesinde ortaya çıkan mutluluk veya acıdır. Örneğin sarhoşluğun kötü bir şey olarak görülmesi sarhoş ve ailesinin maruz kaldığı bozulmuşluk ve beraberindeki ahlaki zayıflıktandır. Şayet hırsızlık, hırsız veya malı çalınana haz verse

¹⁶⁹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 169, 170, 171, 172; [Türkçe Tercümesi, s. 99-100.]

¹⁷⁰ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 175, 176, 177; [Türkçe Tercümesi, s. 102-103.]

¹⁷¹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 182; [Türkçe Tercümesi, s. 1105-106.]

idi suç olarak görülmeyecekti. Bir diğer husus ise fiziksel kural ihlallerini önleyeceği düşünülen cezaların nitelik ve karakteridir ki bunlara tam olarak ceza denemez. Eğer ceza olarak görülecekse, bunların özelliklerinden birisi bu cezalar neticesinde ortaya çıktıkları iş veya davranışların yalnızca bir sonucudur. Başka bir deyişle çocuğun yapmış olduğu hareket veya davranışlarından doğan zorunlu yansımalarıdır. Çocuğun hatalı davranışlarının bir neticesi olan bu doğal tepkiler devamlı, doğrudan, tereddüde mahal vermeyen ve kaçınılmaz olarak yaşanacaktır. Bu sonuçlarda herhangi bir tehdit ya da korkutma yoktur. Sessiz bir şekilde gelir lakin şiddetlidir.

Örneğin bir çocuğun eline iğne batsa bunun sonucunda bir acı hisseder. Tekrar aynı şey olsa yine acı hisseder ve sonsuza kadar bu böyle devam eder. Netice itibariyle çocuk, yaşadığı tecrübe ve yaptığı gözlemlerden sonra şiddetli ama sonucunda iyi bir şey olan doğanın bu yöntemine muhalif olmamayı öğrenecektir. Çocukluk dönemlerinde geçerli olan bu öğrenme yöntemi ailenin artık kontrolünün olmadığı gençlik ve olgunluk dönemlerinde de aynı şekilde geçerlidir. Örneğin vaktini tembellikle geçirip verilen görevi olması gerektiği gibi yapmayan bir gencin işinden kovulacağı açıktır ve o genç bunun neticesi olarak bir süre fakirlik veya kısıtlı yaşam şartları gibi bir sonuca katlanmak zorunda kalır. Burada anne ve babalara düşen görev doğal tepki kuralına mümkün olduğunca uymaya çalışmaktır.

Fakat burada şu iki husus dikkat çekicidir. Birincisi, ortaya çıktıkları dönemlerdeki bazı fikirlerle uyum içinde olan anne ve babaların bir kısmı çocuklarına kendi duygularının bile rencide olacağı cezaları uygulayarak çocuklarını doğal olmayan tepkilerle karşı karşıya bırakırlar. Diğer bir kısmı da hemen sonuç alacaklarını düşündükleri bir olgunluk elde etmek amacıyla bunların tam tersi yönünde hareket eder. İkincisi ise hakikaten eğitici ve etkili sonuçların kendilerini doğanın temsilcisi olarak gören anne ve babaların yaptıklarından ziyade belki de doğanın bizzat meydana getirdiği neticeler olduğudur.¹⁷² Kendi yaptığı hataların sonucu çektiği sıkıntıları anlayan bir çocuk sadece sıkıntıya katlanmakla kalmaz aynı zamanda sebep sonuç ilişkisi hakkında da bilgi sahibi olmuş olur. Bu doğal öğrenme yönteminin bir diğer yararı da her çocuğun onun adil olduğuna inanmasıdır. Çünkü çektiği sıkıntının kendi yaptıklarının bir sonucu olduğuna inandığından kendisine

¹⁷² Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 183, 184, 185, 186, 190, 191; [Türkçe Tercümesi, s. 106, 107, 108, 109, 110.]

haksızlık yapıldığını da düşünmeyecektir. Aksine hareket edildiğinde ise çocuk anne ve babasının kendisine uyguladığı yapay ceza nedeniyle onlara hem kızgın hem de kırılgan olacaktır. Bu da aradaki ilişkiyi olumsuz etkileyecektir. Doğal yöntemin iyi yanları arasında ilk olarak iyi veya kötü sonucu bizzat deneme yanılma yöntemiyle ve doğru veya yanlış davranışlarla ilgili olarak da bilimsel bir düşünce tarzı meydana getirmesidir. İkincisi, çocuğun çektiği cezanın adil olduğuna inandırması, üçüncü olarak çocuğun bu sonucu doğru anlamlandırması onun huyunu ve davranışlarını daha az rahatsız etmesine sebep olması ve son olarak karşılıklı öfke ve kırılganlığa sebep olmadığından çocuk ve ebeveyn arasında daha sağlıklı bir ilişki kurulmasına yardımcı olmasıdır.¹⁷³

Peki, yapılan daha büyük suç ya da kabahatlerde nasıl davranılması gerekir? Spencer'a göre öncelikle çocuk ve ebeveyn arasında sağlıklı bir ilişkiyi tesis etmek problemi çözenin temel esaslarından birisi olacaktır. Eğer bu ilişki kurulabilirse büyük kabahatlerin sayısında bir azalma meydana gelecektir. Bilindiği gibi bazı büyük sevinç ve yönelimlerden men edilen kişilerin daha seviyesiz birtakım şeylere yönelmeleri kaçınılmazdır. Yine de bu türden kabahatler en iyi metot uygulansa bile zaman zaman meydana geleceğinden burada da doğal neticeleri olan öğretim metoduna başvurmak eğer arada sağlam bir sevgi ve güven ilişkisi kurulmuş ise çok faydalı olacaktır.¹⁷⁴

Spencer bütün bu açıklamalardan çıkarılabilecek genel esasları şöyle sıralar: Bir çocuktan büyük oranda ahlaki iyilik beklenilmemelidir. Çünkü her medeni insan gibi o da yaşamının ilk yıllarında atası olan barbar kavimlerde ortaya çıkan karakterin aşamalarından geçecektir. Çocuğun iş ve davranışlarından sonraki doğal sonuçlar yeterli görülmelidir. Çok fazla emir ve uyarılarda bulunulmamalıdır. Ancak diğer araçların yetersiz kaldığı durumlarda emir verilmelidir. Eğitim kurallarının gayesinin kendi kendini yönetebilen bir varlık yetiştirmektir. Çocuklarda çok fazla inatçılık görülürse ailelerin bu duruma üzülmemesi gerekir. Çünkü bu davranış özgürlüğünü teşvik etmek için yapılan uygulamanın bir sonucudur. Olması gerektiği gibi çocukları

¹⁷³ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 196, 198, 202, 203; [Türkçe Tercümesi, s. 112, 113, 115, 116.]

¹⁷⁴ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 207, 214, 215; [Türkçe Tercümesi, s. 117, 120, 121.]

eğitmek görüldüğü gibi basit ve kolay olmayıp aksine zor ve hassas bir süreçtir. Belkide yetişkinlerin yapması gereken en zor görevdir.¹⁷⁵

3.5.4. Beden Eğitimi

Spencer'a göre soylu, köylü veya çiftçi olsun günün siyasi konuları konuşulduktan sonra herkesin ortak olarak konuştuğu bir konu vardır ki o da yetiştirdikleri hayvanlardır. Onların beslenmesi ve her türlü bakımı hakkında sadece konuşmakla kalmazlar; bu konularla ilgili kitap, dergi gibi yayınları da takip ederler. Fakat her nedense bu kişiler çocuklarının bakımı ve beslenmesiyle ilgili herhangi bir endişe taşımazlar. Sorulduğunda ise bu işlerin kadınların işi olduğunu ve erkeklik vakarına yakışmadığını söylerler. Bu işte doğal olarak bu konuda çok az bilgisi olan ya da yalnızca dadısından öğrendikleri bilgilere sahip olan annelere kalır.¹⁷⁶ Ona göre koyun ve öküzler üzerinde yapılan bilimsel çalışmaların sonucunda ulaşılan yararlı bilgilere çocukları da dâhil etmenin vakti gelmiştir. Atları eğitmeye ve domuz beslemeye verilen büyük önemle birlikte madem ki sağlıklı erkek ve kadın yetiştirmek de önemli, öyleyse bilimsel teorilerin desteklediği sonuçlar aynı şekilde insan yetiştirmenin de esaslarını oluşturmalıdır. Çünkü hiçbir anatomi, fizyoloji ve kimya uzmanı hayvanlarla ilgili doğruluğu kanıtlanmış bazı yaşamsal davranışlar konusunda geçerli temel bilgilerin insanlardaki yaşamsal davranışlar için de geçerli olduğunu söylemekte tereddüt yaşamayacaktır.¹⁷⁷ Sosyal hayat ve ticaret hayatındaki değişimler insanların beslenme şekillerini de etkiler. Eskiden bir çocuk ne kadar yemek yerse o kadar iyi olacağı düşünülürdü. Hâlbuki günümüzde eğitilmiş kişiler perhize doğru bir eğilim göstererek çok yemenin değil gerekenden daha az yemenin iyi olacağını düşünüyorlar. Hem çok hem de az yemek yemenin kötü bir şey olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Fakat çok miktarda yemenin zararları yeterli oranda yememenin zararlarından daha azdır.

Spencer, bilgisizce bir müdahale olmaksızın gereğinden fazla yeme problemiyle çok nadir karşılaşılacağını belirtir. Bu noktada çocukların onları

¹⁷⁵ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 220, 222, 225, 228, 230, 231; [Türkçe Tercümesi, s. 123, 124, 125, 126, 127, 128.]

¹⁷⁶ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 235, 236, 238; [Türkçe Tercümesi, s. 1131-132.]

¹⁷⁷ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 240; [Türkçe Tercümesi, s. 134.]

eğitenlerin hatası olmaksızın obur olmaları oldukça nadir karşılaşılan bir durumdur. Peki, çocukların yemek yemeleri konusunda nasıl bir yol izlenmelidir? Onları kendi hallerine bırakıp istedikleri kadar yemelerine müsaade mi edilmeli? Spencer'a göre, nasıl ki toplumun farklı sınıflarından insanlar, çevrelerindeki farklı kişiler ve sağlıklı bireyler için iştah iyi bir rehberse o zaman aynı şeyin çocuklar için de geçerli olması beklenir.¹⁷⁸ Spencer gerçekte çoğu yetişkinin çocukların neyi ne kadar yemeleri konusunda oldukça kesin söylem ve kurallarının olmasını onların fizyoloji ilminden bihaber olduklarının bir göstergesi olduğunu söyler. O, çocukların şekeri çok sevmelerinin sebebinin damak zevkleriyle ilgili olduğunu düşününüldüğünü ve ebeveynlerin hemen hemen hepsinin yenmesinin daima sınırlı düzeyde tutulması ve ya bu isteğin bastırılması gerektiği kanaatinde olduklarını ifade eder. Oysa yapılan araştırmalar şekerli veya yağlı besinlerin tüketildikten sonra mayalanmasıyla vücutta bir ısı meydana getirdiğini gösteriyor. Isının da vücudun yaşamsal fonksiyonları için ne kadar elzem olduğunu herkesin malumu olduğunu belirten Spencer'a göre benzer şekilde şekere olan aşırı istek gibi yağlı gıdalar için de aşırı bir isteksizlik vardır. Lakin aşırı miktarda yağ tüketimine vücut uyum sağlayamayacağından kişi bu eksikliği şekerle tamamlamak isteyecektir. Bu yüzden şekere olan istek her zaman fazla olacaktır. Aynı durum ekşi meyveler için de geçerlidir. Ekşi meyve ve sebzelerle hazırlanan yiyecekler de belirli ölçüler dahilinde çocuklara verildiğinde oldukça faydalı olacaktır.

Spencer'a göre kimi ebeveynler kendi istedikleri gibi çocuklarını beslemekte ısrarcıdırlar ve çocuğun istediklerini de genellikle faydasız ya da gereksiz görürler. Peki, neticede ne olur? Örneğin çocuklar bayramlarda istediklerini yemekte daha fazla özgürdürler. Çocuklar biriktirdikleri yahut aldıkları harçlıkları alıp doğruca şekerci dükkânlarına veya istediklerini alabilecekleri dükkânlarla koşarlar. Sınırsız ve ölçüsüzce istediklerini yerler. Anne baba da doğal olarak bunun zararını görür ve çocukların kendi iştahları doğrultusunda yemeleri gerektiğini söyler.¹⁷⁹ Bir diğer husus ise çocuklara hayvansal gıdaların daha az verilmesi gerektiği yönündedir. Spencer'a göre bu alışkanlığın sebebi ailelerin gelir durumuyla ilgilidir. Çok miktarda et alamayan ailelerin çocuklarına söyledikleri küçükler için et yararlı değildir gibi sözleri

¹⁷⁸ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 241-242; [Türkçe Tercümesi, s. 134-135.]

¹⁷⁹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 245-247; [Türkçe Tercümesi, s. 136-137.]

zamanla bir inanç, esas veya kural gibi yerleşmiştir. Hâlbuki hayvansal gıdaları yeterince alan çocuklarla diğerlerini karşılaştırdığınızda sonucun hayvansal gıda alanların lehinde olduğu açıkça görülecektir.¹⁸⁰ Ne tür gıdaların ne kadar verilmesi hususunda örneğin belirli bir miktarda etin sağlayacağı faydayı elde etmek için, ekmeğin daha büyük, patatesin ise ondan daha büyük miktarda alınması gerekir. Yani talebin karşılanabilmesi alınan gıdanın besleyiciliğinin azalması oranında miktarın artmasına bağlıdır. Bu da beraberinde sindirim sorununu getirecektir. Sindirim için harcanacak enerji ne kadar az olursa vücut onu büyüme ve gelişim için kullanacaktır. Bu durumda besleyiciliği çok olan gıdadan yeterli oranda vermek, besleyiciliği az olan gıdadan çok miktarda vermektен daha faydalı olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁸¹

Giyinme konusunda da aynı durumun geçerli olacağını belirten Spencer'a göre yeterince giyinmeme vücudun daha fazla ısı kaybetmesi demek olduğundan, vücut bu ısı kaybını telafi etmek ve kendinini korumak için daha çok enerji harcayacaktır. Dolayısıyla gelişim ve büyüme de yeterli oranda olmayacaktır. Giyinme konusunda ölçü de duygular olmalıdır. Çünkü sıcaklık ve soğukluk hislerine en iyi yol gösteren şey duygulardır.¹⁸² Spencer, kısaca, çocukların beden eğitimleri yetersiz beslenme, yetersiz giyinme, beden hareketlerinde kısıtlılık ve çok fazla zihinsel aktiviteler gibi çeşitli hatalarla dolu olduğunu söyler. Ona göre çocukluk ve gençlik dönemlerinde büyüme ve gelişme çok önemlidir ve aşırı zihinsel etkinlikler bunun yavaşlamasına sebep olmaktadır. İlkel dönemlerde saldırı, savunma ve savaş tamamen bedensel güce bağlıydı ve zihinsel eğitim nerdeyse hiç yoktu. Bugün ise tam aksi bir durum söz konusudur. Zihinsel aktivitelere aşırı önem verilirken bedensel aktiviteler ihmal ediliyor. Spencer'a göre bunun her ikisi de yanlıştır ve beden ve zihne gerektiği ölçüde özen göstermek gerekir.¹⁸³

¹⁸⁰ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 249-250; [Türkçe Tercümesi, s. 138-139.]

¹⁸¹ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 253-254; [Türkçe Tercümesi, s. 140-142.]

¹⁸² Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 264-266; [Türkçe Tercümesi, s. 146-148.]

¹⁸³ Spencer, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, s. 307-308; [Türkçe Tercümesi, s. 167-168.]

SONUÇ

Çalışmamızda ortaya çıkmıştır ki bilginin kaynağının deneyimlerimiz olduğunu söyleyen Locke ve Spencer hem bilginin kaynağı hem de insanın gelişimi ile ilgili konularda benzer fikirlere sahip olmakla birlikte ayrıldıkları birtakım noktalar da vardır. Burada ulaştığımız ilk sonuçlardan biri, pragmatizm ve pozitivizmin bu iki filozofun felsefelerinin oluşmasında başat etkiye sahip olmasıdır. Bireyin eğitimi ile ilgili içeriklerinde birtakım farklarla birlikte her iki filozof eğitimi beden, zihin ve ahlak eğitimi olarak ele aldıkları ve bunların birlikte yapılması halinde ancak arzu edilen hedefe ulaşılabileceği söylediklerinden anlaşılmaktadır.

Kişisel gelişimle ilgili olarak Locke, sağlıklı bir beden için yazın ve kışın çocukların kalın giydirilmemesinin vücudun belirli bir dirence sahip olması bakımından önemli olduğunu ve dar kıyafetlerin kişinin bedeninde birtakım şekilsel bozukluklara neden olabileceğini belirtmektedir. Spencer ise kıyafet seçimi noktasında Locke gibi normatif bir tutum sergilemez ve bu işi kişinin duyularına bırakır. Yani kişinin eğer üşüdüğünü hissederse kalın giymesi; terlediğinde ise duruma uygun olarak ince giymesi gerektiğini ifade eder. Vücudun sağlığı bakımından çocukların tıka basa yedirilmesinin en sık yapılan yanlışlardan biri olduğunu, lokmaların ağızda iyice çiğnemek suretiyle yemeklerin iyice sindirilmesinin çok önemli olduğunu, ayrıca şeker ve tuzdan mümkün olduğunca kaçınmak gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre ebeveynlerin yaptığı hatalardan bir diğeri de çocuklar acıktığında onların fazlaca yedirilmesidir, hâlbuki bir parça kuru ekmeğe bile açlık hissinin yatıştırılması için yeterlidir. Ebeveynlerin yaptığı bu hatanın hala günümüzde de yapılmaya devam edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Yine ona göre öğünler için belirli bir saatin olmaması gerekir ve vücudun kendi biyolojik saatine göre hareket edilmesi daha doğru olacaktır. Ayrıca erken yatmak önemlidir ve yatağın da sert olması gerekir. Locke'ın yeme ve içme konusunda ayrıntılı tavsiyelerde bulunduğu görülmekte ve bunda da aldığı tıp eğitiminin etkisi açık bir şekilde hissedilmektedir.

Locke, çocuğun karakterinin şekillenmesinde aldığı eğitimin büyük rol oynadığını, çünkü çocuğun yaptığı doğru ve yanlışları belirleyen faktörün eğitim olduğunu önemle ifade etmektedir. Ona göre, kişinin arzu ve isteklerin hilafına aklı rehber edinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda disiplin üzerinde duran filozof,

çocukların belirli bir disiplin içinde yetiştirilmesinin ve disipline erken yaşlarda başlanılmasının önemli olduğunu, aksi halde davranışların alışkanlık haline gelmesinin zor olacağını savunmaktadır. Disiplinle kastedilenin çocukların aşırı sevgiyle şımartılarak yaptıkları hatanın tolere edilmemesi ve ebeveynlerine korku ile karışık saygı duymalarının öğretilmesi olduğunu ifade etmektedir. Ödül ve ceza konusunda da çocuklara saygı görme ve gözden düşmenin öğretilmesinin daha olumlu neticeler vereceğini vurgulamaktadır. Locke, kişinin eğitiminde ödül ve cezanın kullanımıyla ilgili Spencer'la ortak yönleri olmasına rağmen, çok nadiren de olsa dayağa olumlu bakmasıyla Spencer'dan ayrılır. Onun, ödül, ceza ve disiplinle ilgili görüşlerinin günümüzde bu kavramların bireyin eğitiminde nasıl konumlandırılacağı noktasında hem ailelerin hem de eğitimcilerin kullanabileceği bir rehber olduğu görülmektedir.

Locke, çocuklara etraflarından örnekler gösterilmesinin, arzu edilen davranışların öğrenilmesini hem kolaylaştıracağını hem de kalıcı hale getireceğini belirtmektedir. Öğretilmesi gerekenlerin çocuğa hiçbir zaman görev olarak yüklenmemesi gerektiğini çünkü çok sevdikleri oyunları bile görev olarak yapmaları istendiğinde bir süre sonra yapmak istemeyeceklerini önemle vurgulamaktadır. Ancak soru sorduklarında nazikçe cevaplanması, onların keşfetme ve merak duygularını teşvik edeceğinden önemlidir. Çocuklara daima hazır oyuncak almak onlardaki tatmin ve mutluluk duygularını olumsuz etkileyeceğinden oyuncaklarını çocukların bizzat kendilerinin yapmaları en azından yapmaya çalışmalarının önemli olduğunu, çünkü önemsiz görülen basit bir taş, odun parçası veya gündelik eşyanın bile oyun vesilesiyle çocuğun zihnini dinlendirmede etkili olacağını belirtmektedir. Locke'ın bu öğretim metoduyla somuttan soyuta ilkesini savunan Spencer'la aynı düşünceyi paylaşması, her iki filozofun bireyin eğitimindeki empirik yöntemi kullandıklarını göstermektedir.

Yabancı dilin öğretilmesi hususuyla ilgili olarak Locke, önce çocuğa kendi dilinin iyice öğretilmesi gerektiğini ancak daha sonra bir yabancı dilin öğretilmesinin doğru olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte örneğin Latince gibi okul bittikten sonra çocuğun hiçbir zaman işine yaramayacak olan bir dile zaman harcamanın da akıllıca olmayacağını belirtmektedir. Dil bilgisi ise ancak o dil iyice öğrenildikten sonra öğretilmelidir. Locke'ın dil bilgisi ve yabancı dil öğretimine dair görüşleri özellikle ülkemizde gündemden düşmeyen İngilizce eğitimi ile ilgili yapılan yanlışlara

da ışık tutmaktadır. Locke evde eğitimin okuldaki eğitime göre daha iyi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü evde çocuğu kötü arkadaşlardan uzak tutmak mümkün iken, okulda farklı aile yapılarından gelen çok sayıda çocuğun olması dolayısıyla çocuğun birtakım kötülöklere bulaşmasına mani olmak oldukça zor olmaktadır. Evde eğitimin ancak iyi yetişmiş, görgü kurallarına hâkim ve derslerin haricinde de çocuğa rehberlik edebilecek kapasitede bir eğitmen veya öğretmenle avantajlı olmasının mümkün olacağı belirtilmektedir. Locke'ın iyi yetişmiş bir birey olabilmek için evde eğitimi savunması makul gibi görünse de kişinin belirli bir yaşa gelip gerçek dünyaya açıldığında yaşayabileceği uyum problemlerinin çözüm yollarını ancak diğerleriyle birlikte yaşayıp deneyimleyerek öğrenecektir.

Spencer için kritik öneme sahip “gelişme” kavramı, pragmatist varlık anlayışıyla benzerlikler göstermektedir. Spencer'ın gelişme yasasına göre canlılar arasında yaşanan mücadele ve bunun sonucunda meydana gelen değişim, canlının kendi yeteneklerini kullanmasıyla gerçekleşmekte ve bu değişim durmaksızın devam etmektedir. Ancak Spencer deneyin sınırlı dünyasında kalan kavramların bizim tarafımızdan bilinebileceğini ifade etmiş ve bu bilginin de bilimsel bilgi olduğunu vurgulamaktadır. Spencer biyoloji alanındaki gelişmeyle ilgili olarak “Hayat nedir?” sorusuna “Canlıdır” şeklinde cevap vermekte ve gelişmenin daha az belirgin olandan daha fazla belirgin olana doğru olduğunu ifade etmektedir.

Spencer “gelişme”yi toplanma, dağılma ve belirgin hale gelme olarak, yani aynı cinsten olanın içinde başlıkların oluşması şeklinde tanımlamaktadır. Bu kavramı farklı alanlarla da ilişkilendirmektedir. Örneğin psikoloji alanıyla ilgili olarak önce yalın duyguların, sonra çeşitli düşünceler, duyular ve tasarımların oluştuğunu; sosyoloji alanıyla ilgili olarak ise ilkel ve bireysel yapıdan günümüzdeki karmaşık yapıya geçiş yapıldığını ifade etmektedir. Ahlak alanında da benzer gelişme fikrinin görüldüğünü; eylemlerimizin yarar ve zarar bakımından sonuçlarına göre iyi-kötü, hak-haksızlık gibi kavramlardan meydana geldiğini, burada oluşacak en son amacın “yararlı olmak,” yani insanın gelişmesine hizmet etmek olduğunu vurgulamaktadır.

Spencer'ın evrim görüşü Darwin'in teorisine benzemektedir. Ancak ona göre ayıklanma mekanik değil canlının aktif olduğu bir gelişmedir. İşte o bu düşüncesiyle Darwin'den ayrılmaktadır. Spencer, biyolojik alandaki gelişmeyi topluma uyarlamaktadır ve bu yaklaşımıyla bilim dünyasına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu

görüŖe göre toplumlar da biyolojik organizmalar gibi basitten karmaŖıĖa doğru bir yapılanma göstermektedir. Bu bağlamda Spencer tarih eğitiminin yanlış yapıldığını söyler ve asıl öğretilmek istenenin o toplumu etkileyen Ŗeylerin, hangi olayın diğer olayı nasıl etkilediğinin, sonraki olayı nasıl Ŗekillendirdiğinin iyice anlatılması gerektiğini ifade eder. Bu görüşleriyle Spencer'ın tarih eğitimini oldukça önemseydiği görülmektedir. Çünkü tarih eğitimi Spencer'ın belirlediği beŖ faaliyet alanından dördüncüsü olan vatandaşlık eğitimini gerçekleştirme aracıdır.

Bu düşüncelerinden hareketle eğitim görüşünü Ŗekillendiren Spencer'a göre, kişisel mutluluk ve yararı daha çok olan bilgi, başkalarının takdirini kazanmak için öğrenilen bilgiden daha değerlidir ve aynı Ŗekilde bilimsel bilginin sağlayacağı yarar da daha önemlidir. Ancak Spencer zihin eğitiminin beden eğitimiyle birlikte verilmesinin daha faydalı olduğunu ve öğretim metodu olarak somuttan soyuta doğru gidilmesi gerektiğini savunmaktadır. Locke da benzer Ŗekilde, insanın gelişimi için bedenen, zihnen ve ruhen sağlıklı olması gerektiğini düşünür ve sağlıklı bir zihnin ancak sağlıklı bir bedenle mümkün olabileceğini belirtir.

Spencer'a göre bilgiye olan isteğın artması, çocuğın o bilgiyi daha iyi öğreneceğinin göstergesidir. Düşüncenin gelişimi de belirgin olmayandan belirgin olana doğrudur. Dolayısıyla basitten karmaŖıĖa doğru gidilmesi öğrenmeyi kolaylaŖtıracaktır. Bu da öğretimde deneyden teoriye doğru gidilmesinin gerekliliğini ve doğal öğrenmenin başka bir ifadeyle kendi kendine olgunlaşmanın önemini ve çocukların merakının teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Spencer'ın öğretim yöntemiyle ilgili bu düşüncelerinden anlaşılıyor ki, onun düşünce sisteminin merkezinde olan "geliŖme" kavramı öğretim yöntemlerini de ŖekillendirmiŖtir.

Görüşlerini ele aldığımız her iki filozof da bir öğretim metodunun en önemli özelliğinin çocukların öğrenirken zevk almıŖ olmaları gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Spencer bu bağlamda çocukların kavram ve Ŗekilleri tanıyabilmeleri, gözlem ve yeteneklerinin gelişmesi açısından hayat bilgisi, resim ve geometri derslerinin büyük önem arz ettiğini önemle belirtir. Çocukların doğal öğrenme metodunda hem keŖfedecekleri için hem de hata yaptıklarında sorumlu olarak kendilerini göreceklelerinden öğrenmenin daha kalıcı olacağını söyler.

Spencer, çocukların bedensel gelişimleri için doğru yeme, içme ve beslenme alışkanlıkları kazanmalarının oldukça önemli olduğunu çünkü çocukların belirli bir

yaşa geldiklerinde ve onları koruyup gözetecek kimse olmadığında kendilerini idare edebilecek durumda olmaları açısından bu alışkanlıkları kazanmalarının önemini bilhassa vurgulamakta fakat Locke gibi detaylı bir öneri listesi sunmamaktadır.

Spencer ve Locke'ın insanın gelişimi, öğretmen, öğrenci ve öğretim metodu bakımından ortaya koydukları görüşler günümüz eğitim sistemi ve bireylerin gelişimi ile ilgili olarak hala büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- ARİSTOTALES, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2008.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, Ankara, 2014.
- COMPAYRÉ, Gabriel, “*Büyük Terbiyeciler: Herbert Spencer ve Fenn-i Terbiye*” (Çev. A. Selahaddin), Muallimler Mecmuası, 1923.
- COMPAYRÉ, Gabriel, *The History of Redagogy*, (İng. Çev. W. H. Payne), London, 1885.
- CUBBERLEY, Ellwood P., *Eğitim Tarihi II*, (Çev. Engin Noyan), Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004.
- ÇÜÇEN, A. Kadir, *Bilgi Felsefesi*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- DARWIN, Charles, *Türlerin Kökeni*, e-Kitap Projesi, İstanbul, 2014.
- DEWEY, John, *Deneyim ve Eğitim* (Çev. Sinan Akıllı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.
- DEWEY, John, *Günümüzde Eğitim* (Bahri Ata-Talip Öztürk), Pegem Akademi, Ankara, 2014.
- DURANT, Will, *Felsefenin Öyküsü*, (Çev. Ender Gürol), İz Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- ERKİLİÇ, Turan, Akman, *Eğitim Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2011.
- FRANKENA, William, 'Introduction', *The Philosophy of Education*, 2nd print Macmillan, New York, 1965.
- GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- HEYWOOD, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev: Ahmet Kemal Bayram vd.), Liberte Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2013.
- HIRST, P- PETERS, R., S., 'Education and Philosopy', *Philosophy of Education: Major Themes in Analytical Tradition*, vol: 1, Routledge, London, 1998.
- KALE, Nesrin, *Felsefiyat*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2009.
- KANT, Immanuel, *Eğitim Üzerine* (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2007.
- KERİMOĞLU, Nogay, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2016, s. 269.
- KUTLUER, İlhan, *İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s. 335.

- LOCKE, John, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Aylin Uğur) Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004.
- LOCKE, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- NODDINGS, Nel, *Eğitim Felsefesi, Philosophy of Education* (Çev. Raşit Çelik), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd.Şti., İstanbul, 2016.
- ÖRS, H. Birsen, *Modern Siyasi İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, 2014.
- SLATTERY, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev: Özlem Balkız vd), Sentez Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2011.
- SÖNMEZ, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.
- SÖNMEZ, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.
- SPENCER, Herbert, *Devlete Karşı İnsan*, (Çev. Yavuz Selim Altındal), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2016
- SPENCER, Herbert, *Education; Intellectual, Moral and Physical*, A, L., Burt Company, Publishers.
- SPENCER, Herbert, *İlk Prensipler*, (Çev. Selmin Evrim), MEB, İstanbul, 1947
- SPENCER, Herbert, *Zihin Ahlak ve Beden Eğitimi*, (Çev. Mehmet Münir (Erteğün)), Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 2013.
- ŞAHİN, Necla, Fırat, *Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 20: 40-51, 2006.
- TASLAMAN, Caner, *Evrime Teorisi Felsefe ve Tanrı*, İstanbul Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 2013.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara, 2004
- TOPRAKÇI, Erdal, *Eğitimin Bilimsel Temelleri, Eğitim Üzerine* (Ed. Erdal Toprakçı), Ütopya Yayıncılık, Ankara, 2005.
- TORT, Patrick, *Darwin ve Darwincilik*, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2007.
- TURNER, H., Jonathan, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, (Çev. Ümit Tatlıcan), Sentez Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2013.
- URAL, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

VORLANDER, Karl, *Felsefe Tarihi*, (Çev. Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin), İz Yayıncılık, İstanbul, 2008.

İnternet Kaynakları

<https://rteu.academia.edu/EfeBasturk>, Erişim Tarihi: 04.01.2018

ÖZ GEÇMİŞ

1974 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da, lise öğrenimini Karaman'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1998 yılında mezun oldu. 1998 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığında İngilizce öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

